

DIAGNOZA SŁUŻĄCA
DELIMITACJI OBSZARU
ZDEGRADOWANEGO I OBSZARU
REWITALIZACJI NA TERENIE
GMINY CZEMIERNIKI

Czemierniki 2023

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1. METODOLOGIA OPRACOWANIA DOKUMENTU	3
1.1 Podstawowe pojęcia	3
1.2 Metodologia Prac	4
1.3 Wyznaczanie obszarów referencyjnych	6
2. DIAGNOZA STANU OBECNEGO	8
2.1 Informacje ogólne o Gminie Czemierniki	8
2.2 Obszar społeczny	9
2.2.1 Demografia	9
2.2.2 Pomoc społeczna i wsparcie rodziny	14
2.2.3 Bezrobocie	16
2.2.4 Poziom bezpieczeństwa	17
2.2.5 Poziom edukacji	19
2.2.6 Aktywność obywatelska	21
2.3 Obszar gospodarczy	24
2.3.1 Struktura przedsiębiorstw	24
2.3.2 Poziom przedsiębiorczości mieszkańców	25
2.4 Obszar środowiskowy	27
2.4.1 Uwarunkowania środowiskowe	27
2.4.2 Obszary i obiekty chronione	29
2.4.3 Potencjalne zagrożenia dla środowiska	30
2.5 Obszar przestrzenno- funkcjonalny	32
2.5.1 Funkcje kulturalne	32
2.5.2 Dziedzictwo kulturowe	33
2.5.3 Funkcje rekreacyjne	36
2.5.4 Funkcje społeczne	36
2.5.5 Jakość przestrzeni publicznej	37
2.6 Obszar techniczny	38
2.6.1 Zasoby mieszkaniowe	38
2.6.2 Infrastruktura sieciowa	40
3. DELIMITACJA OBSZARU ZDEGRADOWANEGO I OBSZARU REWITALIZACJI	41
3.1 Wskaźniki delimitacyjne	42
3.2 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji	43
4. SPIS TABEL, WYKRESÓW	47

WSTĘP

Gminny program rewitalizacji jest podstawowym narzędziem prowadzenia rewitalizacji na obszarach zdegradowanych, który jest uchwalany przez Radę Gminy, zaś głównym celem rewitalizacji jest rozwój społeczno – gospodarczy gminy oraz poprawa warunków życia mieszkańców, co będzie oddziaływać na poprawę wizerunku gminy i jej atrakcyjności oraz zaprogramowaniu spójnych działań, mających za zadanie wyprowadzić wskazane obszary z sytuacji kryzysowej. Działania zainicjowane przez lokalny samorząd terytorialny we współpracy ze społecznością lokalną nadadzą nową jakość społeczną, gospodarczą, środowiskową i przestrzenno – funkcjonalną.

Podstawę prawną do sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Czemierniki na lata 2023-2030 stanowi *Ustawa z dnia 9 października o rewitalizacji* (t.j. Dz.U. 2021 poz. 485).¹ Dla prowadzenia procesu rewitalizacji wymagane są:

- uwzględnienie rewitalizacji, jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju gminy;
- pełna diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru rewitalizacji oraz analizie dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzennofunkcjonalne lub środowiskowe;
- ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych;
- właściwy dobór narzędzi i interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru;
- zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej;
- koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji;
- realizacja wynikającej z art. 5 ust. 1 rozporządzenia ogólnego zasady partnerstwa polegającej na włączeniu partnerów w procesy programowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Warunkiem podstawowym dla opracowania GPR jest delimitacja obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie gminy. Jest to pierwszy krok prowadzący do podjęcia działań w zakresie rewitalizacji. Warto zaznaczyć, że w przypadku terenów wiejskich z uwagi na drobniejszą skalę osadnictwa, należy dobrać odpowiednie metody diagnozowania i rozwiązywania problemów.

Niniejszy dokument ma na celu diagnozę problemów Gminy Czemierniki występujących w sferze społecznej, gospodarczej, technicznej i przestrzennej oraz stanu środowiska. Diagnoza wskazuje na wieloaspektowy i złożony charakter stwierdzonych zjawisk kryzysowych, na podstawie których dokonano wyodrębniania obszarów (na poziomie sołectw), w odniesieniu do których niezbędna jest kompleksowa interwencja. Zdelimitowany w ten sposób obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji wskazują, gdzie koncentracja problemów jest największa.

5. METODOLOGIA OPRACOWANIA DOKUMENTU

1.1 Podstawowe pojęcia

Przedstawione poniżej zestawienie wskazuje definicje najważniejszych pojęć związanych z rewitalizacją. Prawidłowe ich zrozumienie jest podstawą do realnego i skutecznego zaangażowania się w niniejszy proces.

Rewitalizacja - stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz

¹ USTAWA z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji – tekst jednolity: Dz.U. 2021 poz. 485.

Źródło: <https://isap.sejm.gov.pl>

lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

Interesariuszami rewitalizacji – możemy nazywać w szczególności:

- 1) mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz właściele, użytkownicy wieczyści nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe, społeczne inicjatywy mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego;
- 2) mieszkańców gminy inni niż wymienieni w pkt 1;
- 3) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą;
- 4) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne;
- 5) jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne;
- 6) organy władzy publicznej;
- 7) podmioty, inne niż wymienione w pkt 6, realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Obszar zdegradowany – to obszar na którym zidentyfikowano stan kryzysowy. Obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic pod warunkiem stwierdzenia stanu kryzysowego na każdym z podobszarów.

Obszar rewitalizacji – to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic. Niezamieszkałe tereny przemysłowe, w tym portowe i wydobywcze, tereny powojenne albo pokojowe, na których występują negatywne zjawiska, mogą wejść w skład obszaru rewitalizacji wyłącznie w przypadku, gdy działania możliwe do przeprowadzenia na tych terenach przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym.

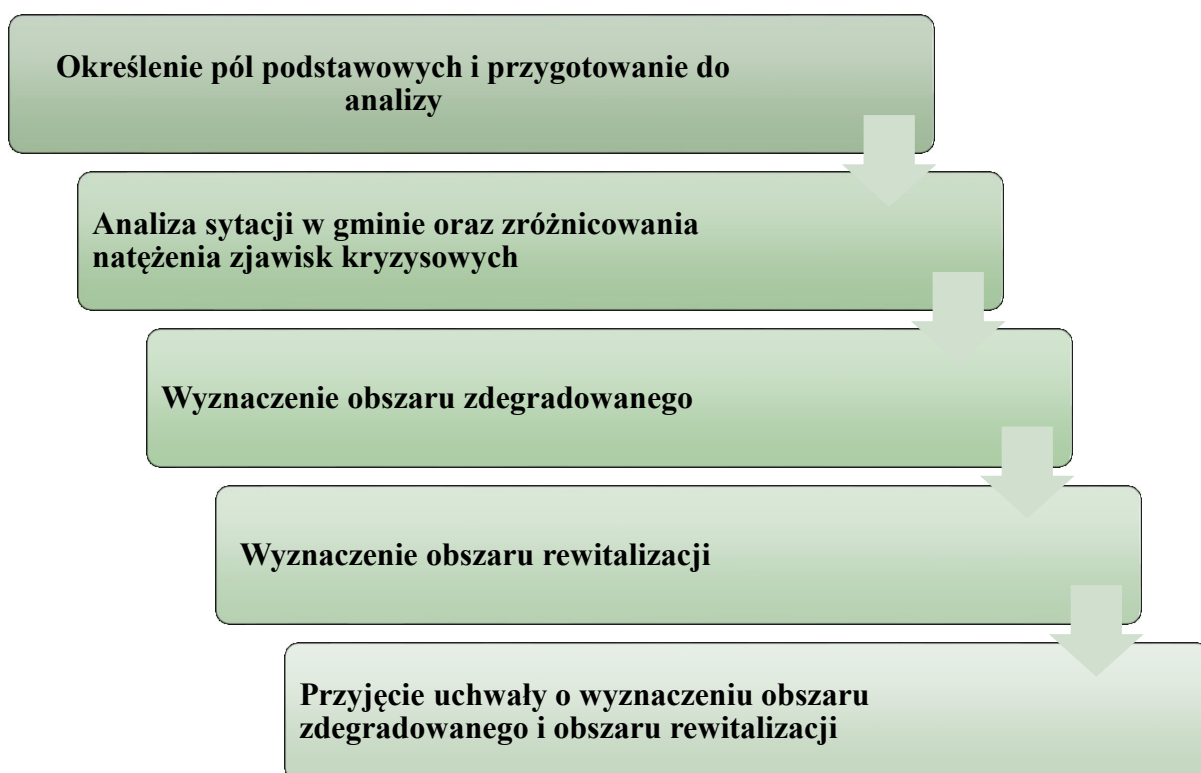
1.2 Metodologia prac

Metodologia opracowania niniejszej diagnozy bazuje na zasadach wskazanych w ustawie o rewitalizacji oraz opracowaniach i wytycznych z zakresu przygotowania gminnych programów rewitalizacji (np. *DELIMITACJA KROK PO KROKU*).

Diagnoza gminy została opracowana w oparciu o diagnozę problemów społecznych. W ramach prac nad dokumentem Gminnego Programu Rewitalizacji dokonano analizy wskaźników odpowiednich do zdiagnozowanych w niej problemów w skali sołectw, a następnie uzupełniając je analizą wskaźników gospodarczych, środowiskowych, infrastrukturalnych lub przestrzennych w tej samej skali.

Przedstawiona diagnoza oraz proces delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji spełnia formalne wymagania stawiane przez ustawę, będąc jednocześnie fundamentem i pierwszym krokiem dla opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Czemierniki na lata 2023-2030. Opracowanie dokumentu opierało się o kilka wskazanych poniżej zasad i składało się z pięciu zasadniczych etapów pozwalających na wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Rysunek 1 – Etapy w procesie wyznaczania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Zakres diagnozy służącej delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji został określony wprost w art. 9. ustawie o rewitalizacji. Przedmiotowy artykuł w sposób jednoznaczny wskazuje jakie elementy należy poddać weryfikacji w celu wyznaczenia obszaru rewitalizacji. Zakres niniejszego opracowania obejmuje zagadnienia odnoszące się do pięciu obowiązkowych sfer:

- ✓ społecznej,
- ✓ gospodarczej,
- ✓ środowiskowej,
- ✓ technicznej,
- ✓ przestrzenno-funkcjonalnej.

W ramach ww. sfer wykonano szczegółową, wieloaspektową diagnozę obszaru Gminy Czemierniki pod kątem występowania zjawisk kryzysowych.

Jako obszary zdegradowane uznano te sołectwa, w których stwierdzono gorsze niż średnia w gminie wskaźniki problemów społecznych, współwystępujące z gorszymi wskaźnikami dotyczącymi co najmniej jednego z problemów o charakterze gospodarczym, środowiskowym, infrastrukturalnym lub przestrzennym.

Obszar rewitalizacji ustalono, wybierając z obszarów zdegradowanych te sołectwa, w których występuje najgorsza sytuacja społeczna, na którą nawarstwia się największa liczba innych zdiagnozowanych problemów, przy czym, zgodnie z ustawą o rewitalizacji i zapisów dotyczących wymogu koncentracji przestrzennej, łączna powierzchnia wybranych sołectw nie przekracza 20% powierzchni gminy, a ich ludność nie stanowi więcej niż 30% liczby jej mieszkańców.

Nie należy zapominać również o tym, że niezwykle istotnym elementem procesu rewitalizacji jest włączenie lokalnej społeczności, organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów zarówno w sam etap diagnozowania obszaru gminy, jak również późniejszego przygotowania działań rewitalizacyjnych. Takie podejście wpływa na zapewnienie dogłębnej analizy oraz jej trafność, jak również zapewnienie akceptacji planowanych przedsięwzięć. Rewitalizacja stanowi odpowiedź na

wieloaspektowy kryzys w konkretnej społeczności zajmującej zdefiniowany obszar. W przypadku prac nad niniejszą diagnozą zwrócono szczególną uwagę na podejście partycypacyjne, tak aby już od pierwszych etapów prac **1.3** zaangażować społeczność lokalną w realizowany proces.

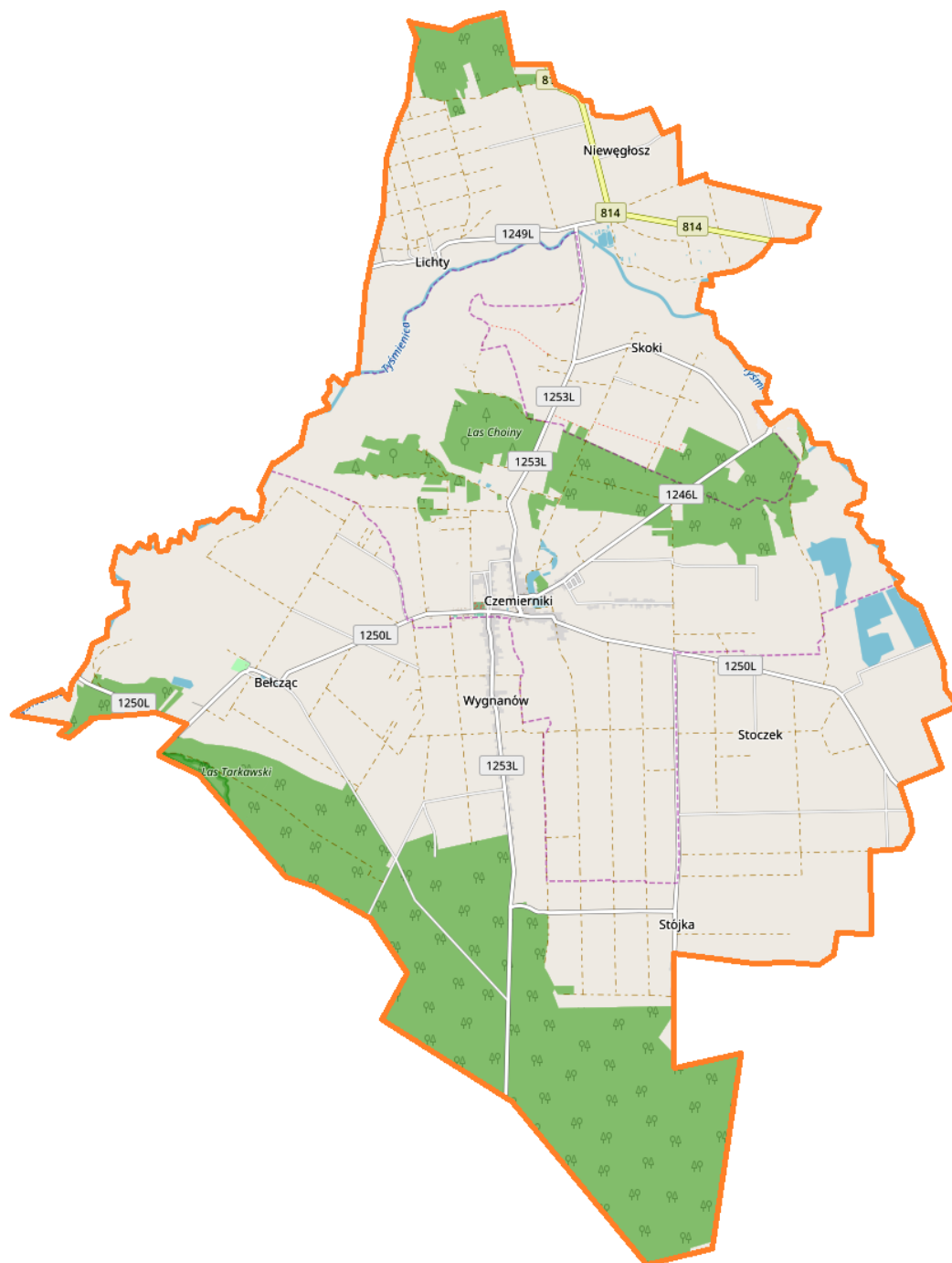
1.3 Wyznaczenie obszarów referencyjnych

Ustawa o rewitalizacji wymagając wskazania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, a więc fragmentów obszaru gminy, w których koncentrują się różnego rodzaju negatywne zjawiska, stawia przed gminami nowe zadanie przeanalizowania zróżnicowania zjawisk i procesów zachodzących wewnątrz niej. Przeprowadzenie takiej analizy wymaga określenia pól podstawowych – przestrzennych jednostek, do których odnoszone będą wszystkie zbierane dane i informacje analityczne.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto zastosowanie przestrzennych jednostek pseudonaturalnych, których granice nawiązują do różnego rodzaju układów osadniczych oraz granic naturalnych. Analizowanie danych w jednostkach pseudonaturalnych pozwala na uchwycenie problemów i procesów zachodzących w poszczególnych fragmentach gminy (dzielnicach, osiedlach, sołectwach lub innych) intuicyjnie i funkcjonalnie wskazywanych jako pewne najmniejsze, jednolite organizmy osadnicze.

Większość gmin w Polsce podzielona jest na różnego rodzaju, nieposiadające osobowości prawnej, jednostki pomocnicze (sołectwa, dzielnice, osiedla). W gminach wiejskich najczęściej stosowaną jednostką pomocniczą jest sołectwo, którego granica odpowiada obszarom tradycyjnie uznawanym za pojedynczą wieś. W niektórych przypadkach wsie dzielone są na kilka sołectw, bądź w obrębie jednego sołectwa zlokalizowanych jest kilka przysiółków. Zaletą istniejących jednostek pomocniczych jest fakt, że zostały w jakiś sposób wyznaczone. Zazwyczaj ich granice nie są kwestionowane, a lokalne społeczności są do nich przyzwyczajone.

Mapa 1 – Mapa Gminy Czemierniki

Źródło: pl.wikipedia.org

Mapa 2. Położenie gminy na tle Powiatu Radzyńskiego

Źródło: <https://pl.wikipedia.org>

Dlatego też, w toku prac podjęto decyzję o wykorzystaniu granic poszczególnych sołectw jako obszarów referencyjnych do analizy i wskazania spośród nich obszaru zdegradowanego oraz obszaru rewitalizacji.

2. DIAGNOZA STANU OBECNEGO

Zgodnie z ustawą o rewitalizacji kryzys w sferze społecznej związany jest z koncentracją negatywnych zjawisk społecznych, szczególnie zaś bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji i kapitału społecznego oraz niskiej aktywności w życiu publicznym i kulturalnym. Diagnoza stanu istniejącego ma na celu zbadanie sytuacji obecnej w zakresie ww. zjawisk występujących w poszczególnych sferach życia.

2.1 Informacje ogólne o Gminie Czemierniki

Według regionalizacji fizyczno – geograficznej Polski (J. Kondracki, 1988r.), gmina Czemierniki znajduje się w obszarze Europy Zachodniej i Wschodniej, niemal w całości w obrębie Niziny Południowopodlaskiej, która stanowi część Nizin Środkowopolskich w mezoregionie Pradolina Wieprza i Wysoczyzna Lubartowska. Pod względem krajobrazowym jest to przeważnie lekko falista równina z ostańcami moren, ozów i kemów, który przecina tę nizinę z południo-zachodu na północny wschód. Skrajnie wschodnia część gminy zaliczana jest do Równiny Parczewskiej- subregionu Polesia Zachodniego.

Gmina Czemierniki administracyjnie wchodzi w skład powiatu radzyńskiego w województwie lubelskim. Graniczy od północy i północnego-zachodu z gminą Radzyń Podlaski i miastem Radzyń Podlaski, od zachodu – z gminą Borki, od południa i południowego -zachodu z gminą Ostrówek (powiat lubartowski), od wschodu z gminą Wołyń i południowego – wschodu z gminą Siemień. Gmina Czemierniki jest gminą wiejską, zajmuje obszar 107,7 km². Obejmuje swym zasięgiem 8 miejscowości. Gmina Czemierniki jest lokalnym ośrodkiem administracyjnym. Siedziba urzędu gminy jest usytuowana w miejscowości Czemierniki, w odległości ok. 15 kilometrów od Radzyna Podlaskiego.

Gmina znajduje się poza głównym systemem powiązań komunikacyjnym o znaczeniu krajowym i regionalnym. Cechuje się peryferyjnym położeniem w znacznej odległości od ośrodków miejskich ze słabym dostępem do dróg tranzytowych o znaczeniu krajowym lub regionalnym. Najbliższym miastem jest Radzyń Podlaski (15 km), Kock (22 km), Parczew i Lubartów (31 km). Miejscowość Czemierniki oddalona jest od stolicy województwa Lublina o 60 km. Do granicy państwa z Białorusią i przejścia granicznego w Sławatyczach jest 74 km.

Z uwagi na strukturę agrarną Gmina Czemierniki jest gminą typowo rolniczą, gdyż zdecydowana większość jej powierzchni zajmują indywidualne gospodarstwa rolne. Gmina należy do obszarów o niskim poziomie zanieczyszczenia środowiska. Tereny gminy posiadają również wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe z potencjałem do rozwoju turystyki.

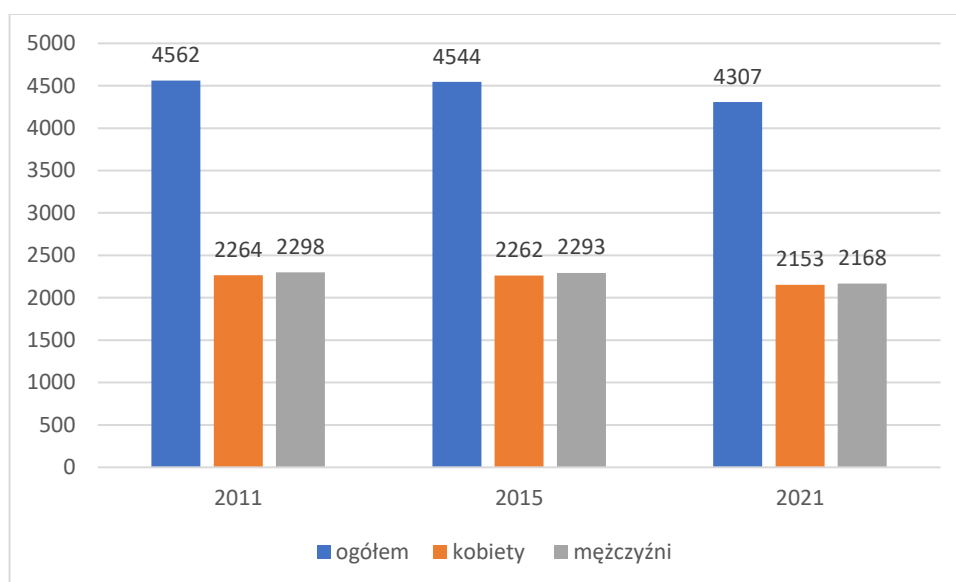
2.2 Obszar społeczny

Diagnoza obszaru społecznego stanowi najistotniejszy element mający wpływ na wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Ma ona na celu zidentyfikowanie terytoriów znajdujących się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, wysokiej liczby mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym.

2.2.1 Demografia

Podstawowymi miernikami charakteryzującymi zbiorowość ludzką jest jej liczebność i rozmieszczenie. Liczba mieszkańców gminy, tak jak w powiecie radzyńskim wykazuje systematyczną, tendencję malejącą. Gmina Czemierniki w 2021 roku liczyła 4307 mieszkańców, w tym 2168 mężczyzn i 2153 kobiet. W porównaniu do 2015 roku odnotowano znaczny spadek liczby mieszkańców o ponad 5,5% (237 osób). W gminie zaobserwowano także niewielki spadek współczynnika feminizacji, czyli stosunku liczby kobiet na 100 mężczyzn, który wyniósł 99 kobiet/100 mężczyzn.

Wykres 1. Zmiana liczby ludności w gminie Czemierniki w latach 2011 – 2021

Źródło: Urząd Gminy Czemierniki

Tabela 1. Ludność gminy wg miejscowości w 2015 i 2021 roku

Lp.	Miejscowość	Liczba ludności					
		2015 rok			2021 rok		
		ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
1	Czemierniki	1404	709	695	1321	667	654
2	Bełcząc	772	364	408	744	348	398
3	Lichy	312	155	157	305	151	154
4	Niewęgłosz	444	238	208	415	229	190
5	Skoki	340	174	167	316	160	157
6	Stoczek	479	243	238	445	229	218
7	Stójka	234	119	121	219	106	115
8	Wygnanów	559	291	268	542	278	267
razem		4544	2293	2262	4307	2168	2153

Źródło: Urząd Gminy Czemierniki

Analiza danych wykazała, iż pod względem zaludnienia największą miejscowością w gminie Czemierniki jest miejscowość Czemierniki, Bełcząc i Wygnanów. W porównaniu do 2015 roku nastąpił spadek ludności we wszystkich wsiach: Czemierniki (83 osoby), Bełcząc (28 osób), Lichty (7 osób), Niewęgłosz (29 osób), Skoki (24 osoby), Stoczek (34 osoby), Stójka (15 osób) i Wygnanów (17 osób). Najwyższy spadek liczby ludności został odnotowany w miejscowości Czemierniki, Stoczek.

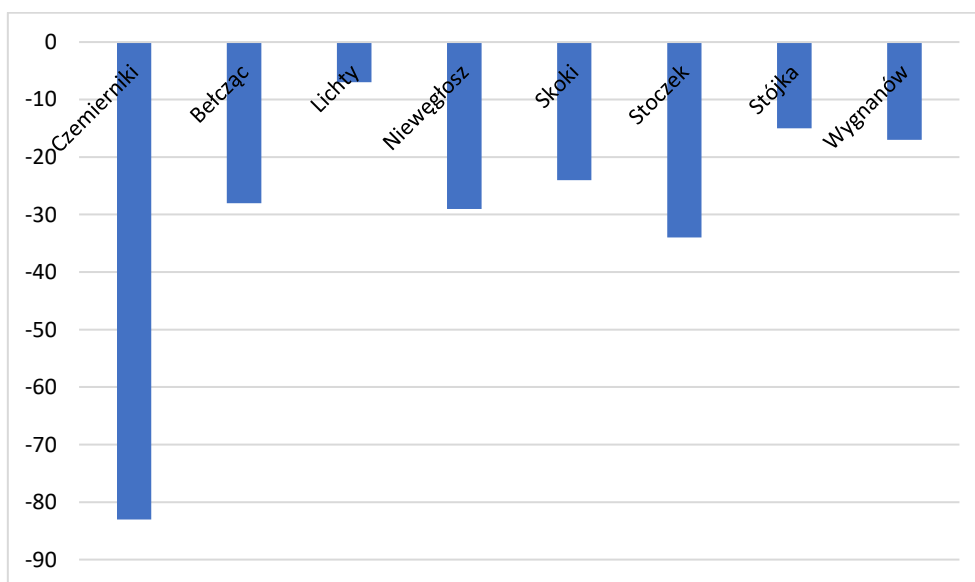
Jednym z wskaźników delimitacyjnych jest procentowy spadek liczby ludności na przestrzeni okresu 2015-2021. Średnia wartość niniejszego wskaźnika dla Gminy Czemierniki wynosi 5,21%. Wszystkie sołectwa zanotowały spadek ludności. Do sołectw, w których najmocniej zaznaczył się problem wyludniania się obszaru należy zaliczyć np. Czemierniki, Niewęgłosz, Skoki, Stoczek i Stojkę.

Tabela 2. Procentowy spadek liczby ludności w sołectwach Gminy Czemierniki

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności 2015	Liczba ludności 2021	Wartość wskaźnika
1.	Czemierniki	1404	1321	5,91
2.	Bełcząc	772	744	3,62
3.	Lichty	312	305	2,24
4.	Niewęgłosz	444	415	6,53
5.	Skoki	340	316	7,05
6.	Stoczek	479	445	7,09
7.	Stójka	234	219	6,41
8.	Wygnanów	559	542	3,04
Średnia dla gminy				5,21

Źródło: Urząd Gminy Czemierniki

Wykres 2. Saldo liczby ludności gminy wg miejscowości w latach 2015 i 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Średnia gęstość zaludnienia dla gminy wynosi 39 osób/km². Oznacza to, że gęstość zaludnienia jest prawie o połowę niższa od średniej dla gmin powiatu radzyńskiego (60 osób/km²). Gmina Czemierniki pod względem gęstości zaludnienia zajmuje 4 lokatę wśród 7 gmin wiejskich powiatu radzyńskiego. Biorąc pod uwagę jedynie tereny zabudowane i liczbę ludności tam zamieszkałej najwyższą gęstością zaludnienia charakteryzują się miejscowości: Lichty, Skoki i Wygnanów. Najmniej zaludnioną jest wieś Stoczek i Niewęgłosz.

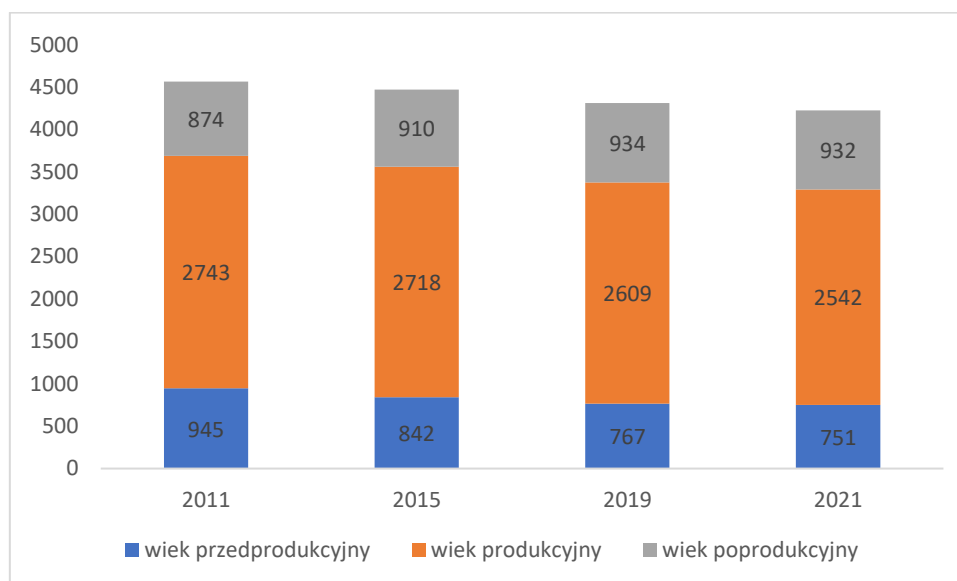
Tabela 3. Gęstość zaludnienia gminy wg miejscowości

Lp.	Miejscowość	Ludność ogółem 2021	Powierzchnia w hektarach		Gęstość zaludnienia	
			całkowita	terenów zabudowanych	osoby/km2 powierzchni całkowitej	osoby/km2 na terenach zurbanizowanych
1	Czemierniki	1321	2719,30	108,5559	48,58	1216,88
2	Bełcząc	744	2266,62	59,6415	32,82	1247,45
3	Lichy	305	547,53	18,9074	55,70	1613,12
4	Niewęgłosz	415	835,20	39,0429	49,69	1062,93
5	Skoki	316	825,08	21,634	38,30	1460,66
6	Stoczek	445	1265,18	44,1252	35,17	1008,49
7	Stójka	219	1366,92	18,4674	16,02	1185,87
8	Wygnanów	542	680,53	38,3845	79,64	1412,03
razem		4307	10506,36	348,7588	1,3716	1234,95

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Na liczbę ludności decydujący wpływ mają dwa czynniki: ruch naturalny oraz wędrownikowy ludności. Te z kolei zdeterminowane są przez strukturę ludności według wieku i płci. Struktura ludności według wieku określa proces starzenia się ludności, definiowany najogólniej, jako zmiany stanu i struktury według wieku ludności, w ogólnej liczbie udziału osób starszych.

Wykres 3. Zmiana struktury wieku ludności gminy Czemierniki w wybranych latach

Źródło: Bank Danych Lokalnych

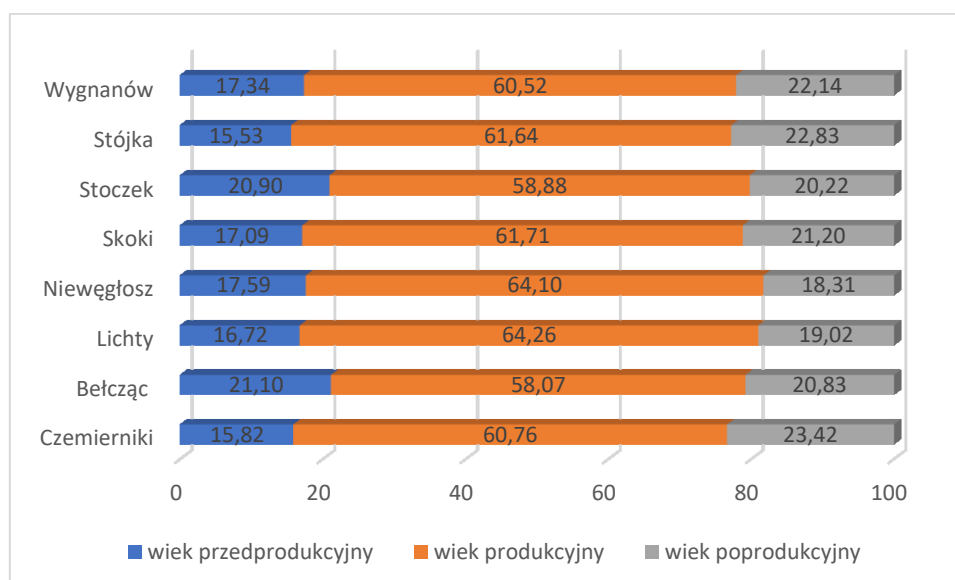
Tabela 4. Struktura wieku mieszkańców gminy wg miejscowości w 2015 i 2020 roku

Lp.	Miejscowość	Liczba ludności					
		w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym	
		2015	2021	2015	2021	2015	2021
1	Czemierniki	147	208	852	799	397	308
2	Bełcząc	104	157	460	432	205	155
3	Lichty	28	51	198	196	86	58
4	Niewęgłosz	56	73	273	266	115	76
5	Skoki	35	54	208	195	97	67
6	Stoczek	64	93	280	262	135	90
7	Stójka	17	34	146	135	71	50
8	Wygnanów	59	94	352	328	148	120
Ogółem		510	764	2769	2613	1254	924

Źródło: Urząd Gminy w Czemiernikach

Struktura ludności według ekonomicznych grup wiekowych koresponduje ze zmieniającą się strukturą wieku. Analiza danych wskazuje na kilka trendów. W porównaniu do 2015 roku dość wyraźnie zmniejszył się udział ludności w wieku produkcyjnym o 5,7% (o 156 osób). Relatywnie wysoki odsetek osób w wieku produkcyjnym świadczy o zaistnieniu zjawiska renty demograficznej – korzystnie wpływającej na dynamikę rozwoju gospodarczego, ale także wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa gminy. Niekorzystne czynniki demograficzne (brak znaczącego wzrostu liczby urodzeń, migracje), jak również niepokojący trwały trend spadku liczby ludzi młodych w połączeniu z przechodzeniem w wiek emerytalny osób będących obecnie w wieku produkcyjnym, mogą pogarszać wskaźnik obciążenia demograficznego w perspektywie długookresowej. Pomimo spadku liczby osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do 2015r. oraz wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym ludność gminy wykazuje tendencje spadkowe.

Wykres 4. Struktura wieku ludności gminy wg miejscowości w 2021 roku (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Szczegółowa analiza dotycząca struktury wieku mieszkańców pozwala na stwierdzenie, że sytuacja demograficzna w większości sołectw gminy stale pogarsza się w wyniku zbyt małej liczby urodzeń. Dotyczy to przede wszystkim miejscowości, w których udział ludności w poszczególnych grupach, czyli w:

- wieku przedprodukcyjnym – jest niższy niż średnia dla gminy: Czemierniki, Lichy, Niewęgłosz, Skoki, Stójka i Wygnanów;
- wieku produkcyjnym – jest wyższy niż średnia dla gminy: Stójka, Lichy, Skoki, Niewęgłosz;
- wieku poprodukcyjnym – jest zdecydowanie wyższy niż średnia dla gminy: Wygnanów, Stójka, Czemierniki.

Reasumując, należy stwierdzić, że na przestrzeni lat w gminie zachodziły wyraźne zmiany zarówno w liczbie, jak też i w strukturze ludności, a głównymi czynnikami powodującymi te zmiany były: zmniejszająca się liczba urodzeń, przesuwanie się roczników wyżowych przez kolejne grupy wieku oraz przedłużanie się przeciętnej długości trwania życia. Oznacza to, że w przyszłości przy zachowanej strukturze, sytuacja gminy pod tym względem będzie ulegać pogorszeniu, tzn. mniej osób będzie wchodzić w wiek produkcyjny, więcej natomiast zasilać będzie grupę osób starszych. Oznacza to naruszenie równowagi pokoleniowej, ponieważ przy zachowaniu dotychczasowych trendów rozwoju będzie coraz mniej dzieci, a tym samym potencjalnych przyszłych pracowników, a coraz więcej osób w wieku poprodukcyjnym.

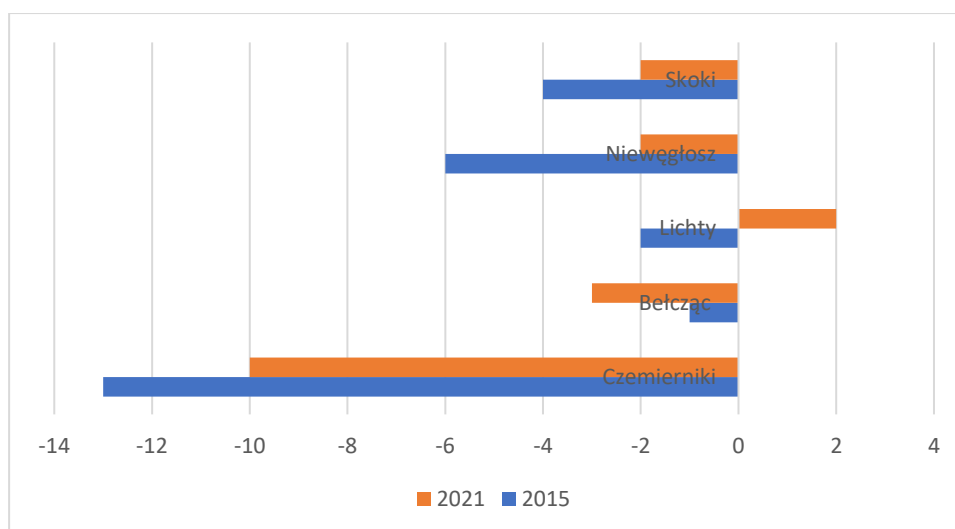
Tabela 5. Procent osób w wieku poprodukcyjnym w sołectwach Gminy Czemierniki

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności 2021	Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	Wartość wskaźnika
1.	Czemierniki	1321	308	23,31
2.	Bełcząc	744	155	20,83
3.	Lichy	305	58	19,02
4.	Niewęgłosz	415	76	18,31
5.	Skoki	316	67	21,20
6.	Stoczek	445	90	20,22
7.	Stójka	219	50	22,83
8.	Wygnanów	542	120	22,14
Średnia dla gminy				21,45

Źródło: Urząd Gminy w Czemiernikach

Na przyrost naturalny ludności składają się zmiany w jej liczbie, powodowane przez urodzenia i zgony. Liczba urodzeń w analizowanych latach systematycznie spada, natomiast powoli wzrasta liczba zgonów. W analizowanych latach przyrost naturalny dla gminy Czemierniki był ujemny i wynosił odpowiednio: -15 (w 2015r.) i -24 (w 2021r.). Pozwala to z pewnym prawdopodobieństwem wnioskować, że w najbliższym okresie może nastąpić nadmierna tendencja spadkowa urodzeń.

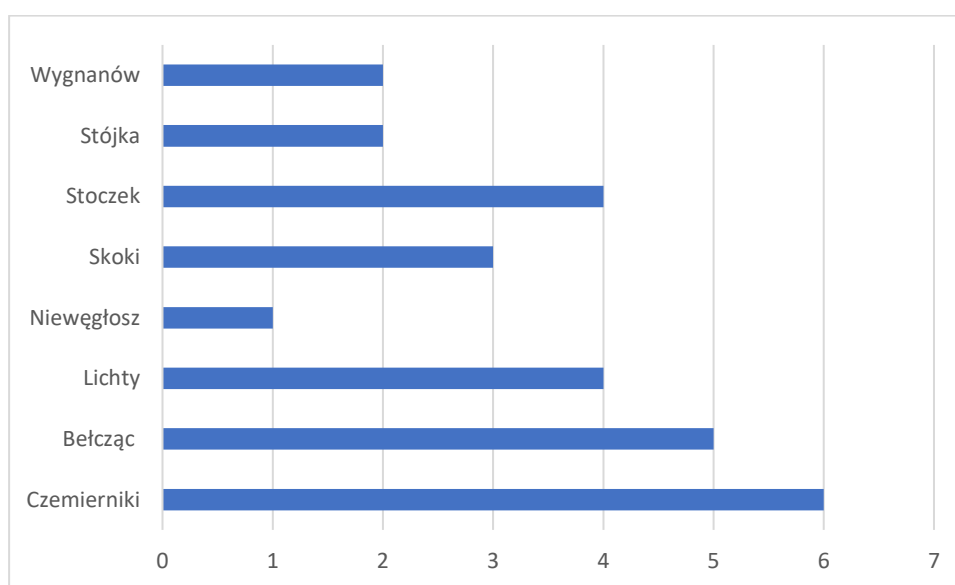
Wykres 5. Przyrost naturalny ludności gminy wg miejscowości w 2015 i 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Elementem bardzo istotnym wpływającym na liczbę ludności w gminie są procesy migracyjne. Na przestrzeni lat obserwuje się systematyczny spadek ludności w głównej mierze spowodowany migracją, zwłaszcza o charakterze zarobkowym, do ośrodków będących w lepszej sytuacji gospodarczej. W sołectwie Czemierniki w latach 2013-2015 zanotowano największą liczbę wymeldowań z terenu gminy - łącznie 83 osoby. Przyczyn takiego zjawiska można upatrywać przede wszystkim w specyfice gospodarki gminy. Czemierniki są gminą rolniczą, w związku z tym rolnictwo stanowi jeden z największych działów gospodarki. Ograniczone możliwości zawodowe mieszkańców, jak i znaczna odległość od dużych ośrodków miejskich skłaniają mieszkańców miejscowości do opuszczenia jej na stałe. Miasto Radzyń Podlaski, przez bliską odległość od Gminy Czemierniki (15 km), stwarza korzystne warunki do podejmowania tam pracy. W roku 2021 saldo migracji wewnętrznych wynosiło - 18 osób. Należy nadmienić, że przytoczone powyżej dane nie oddają realnej wartości określającej obecny ruch migracyjny. Nie obejmują czasowych migracji na tle zarobkowym, zwłaszcza związanych z wyjazdem za granicę. Nie wszyscy z tych, którzy podjęli decyzję o wyjeździe decydują się na wymeldowanie, niektórzy wykonują pracę w tzw. trybie wahałowym (część roku spędzają za granicą, część na obszarze zameldowania).

Wykres 6. Migracje ludności gminy wg miejscowości w 2021 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

2.2.2 Pomoc społeczna i wsparcie rodziny

Wraz z rozwojem życia społecznego zaistniały również mechanizmy społeczne i kulturowe sprzyjające wykluczeniu jednostek, tj. stawianiem ich poza nawiasem życia społecznego. Zjawisko to ujawniło się w postaci marginalizacji, polaryzacji życia społecznego, bezrobocia, ubóstwa i bezdomności. Proces wykluczenia zachodzi w sposób dynamiczny, a niekorzystne sytuacje, np. brak pracy, powodujący pierwotnie wykluczenie z rynku pracy, może stać się przyczyną kolejnych trudności i głębokiego wykluczenia społecznego. Zjawisko to potęguje przenoszenie bezradności i ubóstwa na zasadzie dziedziczenia. Grupy społeczne zagrożone ubóstwem to w dużej mierze ludzie starsi, osoby samotne, chore oraz rodziny wielodzietne niewydolne wychowawczo.

Zadania z zakresu pomocy społecznej na terenie gminy realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS) w Czemiernikach. GOPS jest instytucją zajmującą się zapobieganiem marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Dysponując wiedzą o sytuacji osób potrzebujących udziela pomocy nie tylko w formie świadczeń finansowych. W gminie podejmowane są działania zmierzające do zminimalizowania skutków patologii społecznych, przede wszystkim dotyczy to przemocy w rodzinie i nadużywania alkoholu. Na terenie gminy działa Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Zadaniem zespołu jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz zwiększenie dostępności i skuteczności pomocy. Na podstawie danych uzyskanych ze sprawozdań

GOPS w Czemiernikach w 2021r. – w gminie założono 4 Niebieskie Karty. Zadania zespołu skierowane są do mieszkańców gminy, do osób doświadczających przemocy w rodzinie tj.: współmałżonków, dzieci i młodzieży, grup zależnych (osób starszych i niepełnosprawnych), sprawców przemocy w rodzinie, a także do instytucji, podmiotów zajmujących się profesjonalnym udzielaniem wsparcia społecznego oraz świadków przemocy w rodzinie.

W celu określenia konkretnych problemów w obszarze społecznym związanych z pomocą społeczną i wsparciem rodziny analizie poddano również wskaźniki delimitacyjne określone na poziomie poszczególnych sołectw wchodzących w skład Gminy Czemierniki.

Kolejny wskaźnik delimitacyjny – opisujący liczbę osób korzystających z pomocy z powodu ubóstwa posłuży do przeprowadzenia precyzyjnej identyfikacji i analizy terenów, w obrębie których występuje największa koncentracja osób korzystających ze środków pomocy społecznej. Możemy również zauważyć, że średnia wartość wskaźnika wynosi 2,51%. W związku z tym, jako sołectwa o ponadprzeciętnym nasileniu problemu należy wskazać: Bełcząc, Lichy, Stójka i Wygnanów.

Tabela 6. Liczba osób korzystających z pomocy z powodu ubóstwa

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności 2021	Liczba osób korzystających z pomocy	Wartość wskaźnika (%)
1.	Czemierniki	1321	22	1,66
2.	Bełcząc	744	34	4,57
3.	Lichy	305	9	2,95
4.	Niewęgłosz	415	4	0,96
5.	Skoki	316	7	2,21
6.	Stoczek	445	8	1,80
7.	Stójka	219	8	3,65
8.	Wygnanów	542	16	2,95
ŚREDNIA				2,51

Źródło: Urząd Gminy Czemierniki

Zagrożenie lub występujący stan ubóstwa odciska piętno na całych rodzinach i może prowadzić do wielu ich dysfunkcji lub nawet wykluczenia społecznego. Ubóstwo i wykluczenie społeczne mogą współwystępować jednocześnie z innymi problemami społecznymi, takimi jak: niepełnosprawności i długotrwałe choroby, problemy opiekuńczo-wychowawcze w rodzinach oraz uzależnienia.

W związku z powyższym, znacząca część beneficjentów pomocy społecznej występuje o kilka rodzajów świadczeń, podając różne przyczyny uprawniające do przyznania konkretnego świadczenia. Należy również zaznaczyć, że problem ubóstwa bardzo często łączy się również z problemem bezrobocia. Dlatego też, problem ten został przeanalizowany w oddzielnym podrozdziale.

Tabela 7. Liczba osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności 2021	Liczba osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności	Wartość wskaźnika (%)
1.	Czemierniki	1321	23	1,74
2.	Belcząc	744	10	1,34
3.	Lichty	305	8	2,62
4.	Niewęgłosz	415	6	1,44
5.	Skoki	316	1	0,32
6.	Stoczek	445	11	2,47
7.	Stójka	219	14	6,39
8.	Wygnanów	542	13	2,40
ŚREDNIA				2,00

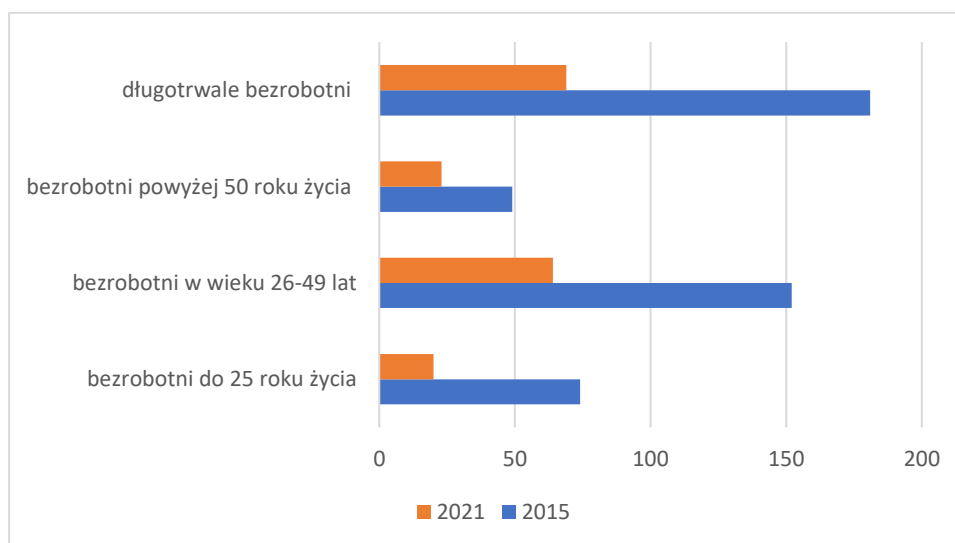
Źródło: Urząd Gminy Czemierniki

Kolejny wskaźnik delimitacyjny – opisuje liczbę osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności. Najwyższe natężenie wskaźnika jest w miejscowościach Lichty, Stoczek, Stójka i Wygnanów.

2.2.3 Bezrobocie

Lokalny rynek pracy w dużej mierze kształtowany jest przez liczbę osób pracujących oraz osób pozostających bez pracy. Od 2011 roku obserwowane są negatywne procesy przez znaczny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym, z 2743 osób do 2542 osób, co jest równoznaczne z 60,2% udziałem tej grupy w strukturze wieku w roku 2021 (przy 17,8% grupy przedprodukcyjnej i 22,1% grupy poprodukcyjnej). W grupie osób w wieku produkcyjnym przeważają mężczyźni (mężczyźni 1422 osoby, kobiety 1120 osób). W latach 2002-2021 liczba mieszkańców zmalała o 10,2%. Mając na uwadze ogólne trendy demograficzne, proces ten będzie postępował. W gminie udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wynosił 4,2%, jednakże był nieznacznie niższy od wskaźnika dla powiatu radzyńskiego (4,7%) i dla województwa lubelskiego (8,2%). Niewątpliwie wpływ na tę sytuację ma bliskie sąsiedztwo miasta Radzyń Podlaski a także migracje zarobkowe do Lublina i innych miast w Polsce i zagranicą, które zapewnia miejsca pracy części mieszkańcom gminy.

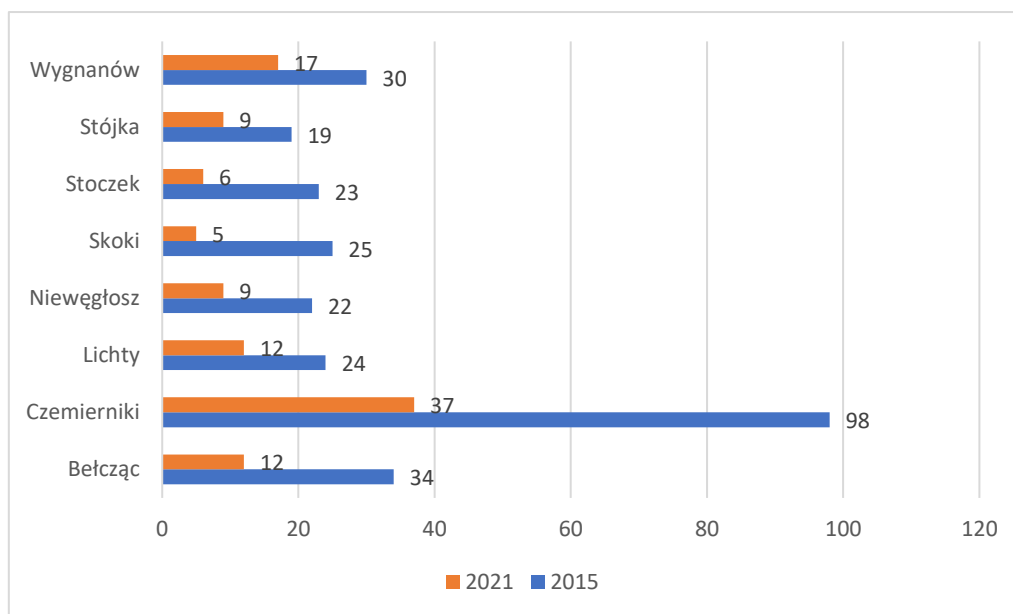
Wykres 7. Struktura bezrobotnych wg wieku w gminie Czemierniki

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Należy podkreślić, że od kilku lat bezrobocie sukcesywnie malało. Można mniemać, że było to wynikiem polepszenia sytuacji gospodarczej w Polsce i dobrą koniunkturą gospodarczą na rynkach. Jednakże spośród 107 mieszkańców (dane BDL), prawie 64,5% znajduje się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, są to osoby długotrwale bezrobotne. Analiza liczby osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w gminie Czemierniki pozwala na wyodrębnienie grup wymagających szczególnych form wsparcia. Do grupy osób w szczególnie niekorzystnej sytuacji na rynku pracy należą mieszkańcy w wieku 25- 44 lata, powyżej 50 roku życia i mężczyźni. Omawiane kategorie są szczególnie narażone na marginalizację społeczną i ekonomiczną.

Wykres 8. Liczba bezrobotnych wg miejscowości w 2015 i 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP w Radzynie Podlaskim

Wskaźnik delimitacyjny opisujący liczbę osób długotrwale bezrobotnych wskazuje, gdzie możemy zaobserwować szczególną koncentrację problemu. Wśród sołectw w których odnotowano przekroczenia względem średniej, należy wskazać: Czemierniki, Wygnanów.

Z uwagi na niedostatecznie wykorzystany potencjał osób starszych i bezrobotnych oraz brak systemu aktywizacji osób starszych, uważa się za niezbędne podejmowanie działań minimalizujących poziom zjawiska bezrobocia prowadzącego do wykluczenia społecznego. W celu aktywizacji zawodowej mieszkańców gminy, nieodzowne są działania aktywizujące w stosunku do osób długotrwale bezrobotnych w kierunku udziału w szkoleniach i programach aktywizacji rynku pracy i przeciwdziałania bezrobociu przy udziale potencjalnych pracodawców. Szczególny nacisk winien być położony na wsparcie grup znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, tj. osób starszych 50+, osób niepełnosprawnych, osób długotrwale bezrobotnych, kobiet i osób z niskimi kwalifikacjami.

2.2.4 Poziom bezpieczeństwa

Przestępczość jest jednym z tych zjawisk społecznych, które odciskają dotkliwie piętno na funkcjonowaniu lokalnej społeczności. Jest to margines życia społecznego, ale intensywność zdarzeń oraz częstotliwość, z jaką występują, mogą mieć wpływ na formowanie się postaw i zachowań ludzi tworzących społeczność gminy. Nadzór nad bezpieczeństwem publicznym na terenie gminy pełni Komenda Powiatowa Policji w Radzynie Podlaskim.

W celu określenia konkretnych problemów w obszarze społecznym związanych z bezpieczeństwem analizie poddano również wskaźniki delimitacyjne określone na poziomie poszczególnych sołectw wchodzących w skład Gminy Czemierniki.

Z analizy zagrożenia przestępczością w gminie wynika, że najbardziej zagrożonymi miejscowościami są: Czemierniki, Bełcząc, Skoki.

W 2021 roku w gminie Czemierniki stwierdzono szacunkowo (w oparciu o dane powiatowe) 54 przestępstwa. Oznacza to, że na każdych 1000 mieszkańców odnotowano 12,78 przestępstw. Jest to wartość znacznie mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski.

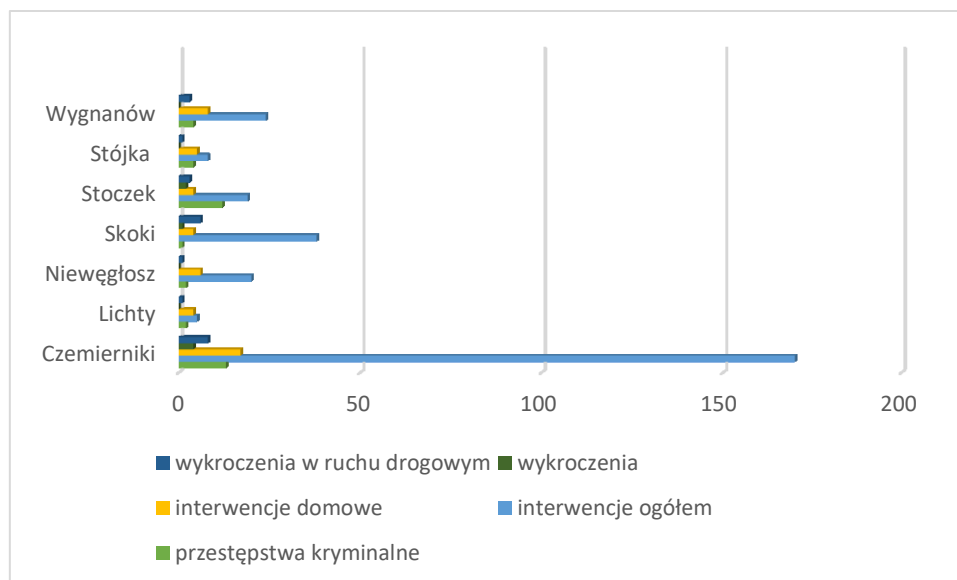
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw dla wszystkich przestępstw ogółem w gminie Czemierniki wynosi 83,00% i jest nieznacznie większy od wskaźnika wykrywalności dla województwa lubelskiego oraz znacznie większy od wskaźnika dla całej Polski.

W przeliczeniu na 1000 mieszkańców gminy Czemierniki najwięcej stwierdzono przestępstw o charakterze kryminalnym - 7,54 (wykrywalność 84%) oraz przeciwko mieniu - 4,16 (wykrywalność 62%). W dalszej kolejności odnotowano przestępstwa drogowe - 1,83 (99%), o charakterze gospodarczym - 2,52 (64%) oraz przeciwko życiu i zdrowiu - 0,28 (100%).

Praktycznie w każdej wsi występują zagrożenia typu: przemoc w rodzinie i alkoholizm. Najwięcej interwencji domowych miało miejsce we wsi Czemierniki, Bełcząc i Wygnanów. W trakcie przeprowadzanych w miejscach zamieszkania interwencji w uzasadnionych przypadkach sporządzano „Niebieskie Karty”, co świadczyło o przemocy w rodzinie i mogło być wykorzystane do prowadzonych postępowań. Od 2015 roku maleje liczba zakładanych Niebieskich Kart. W roku 2015 sporządzono 12 „Niebieskich Kart” a w 2021r. tylko 4.

Skuteczna walka z problemem przemocy wymaga podejmowania systematycznych działań interwencyjnych i specjalistycznych. Na terenie gminy Czemierniki funkcjonują służby, które w zakresie swoich kompetencji mają za zadanie przeciwdziałać przemocy w rodzinie. Należą do nich: Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, GOPS w Czemiernikach, Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i inne.

Wykres 9. Liczba przestępstw w miejscowościach gminy Czemierniki w 2021r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Komendy Powiatowej Policji w Radzynie Podlaskim

Niewątpliwie, wpływ na to bardzo niekorzystne zjawisko mają występujące na terenie gminy, trudności ekonomiczne wielu rodzin i patologie społeczne, szczególnie alkoholizm, który jest w znacznej części przypadków czynnikiem powodującym znęcanie się nad rodziną i konfliktów rodzinnych. W

odniesieniu do patologii społecznych oraz miejsc zagrożonych dużą ilością wykroczeń charakteryzującą się w gminie miejscowości: Czemierniki, Skoki, Wygnanów.

Tabela 8. Przestępstwa na terenie Gminy Czemierniki w 2021 roku

Lp.	Miejscowości	Liczba popełnionych przestępstw
1	Czemierniki	170
2	Bełcząc	43
3	Lichty	5
4	Niewęgłosz	20
5	Skoki	38
6	Stoczek	19
7	Stójka	8
8	Wygnanów	24
Średnia		40,87

Źródło: Komenda Powiatowa Policji w Radzynie Podlaskim

Nadzór nad bezpieczeństwem przeciwpożarowym na terenie gminy pełni Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Radzynie Podlaskim. W 2022 roku na terenie gminy działa 6 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej tj. w Czemiernikach, Lichtach, Niewęgłoszu, Skokach, Stoczku i Bełczacu. Jednostki posiadają podstawowe wyposażenie techniczne. Przy każdej OSP usytuowane są remizo – świetlice.

2.2.5 Poziom edukacji

Poziom edukacji to jeden z elementów składających się na obszar społeczny. Należy zaznaczyć, że poziom edukacji ma istotny wpływ na obszar społeczny. Odpowiednio wysoki poziom nauczania procentuje w przyszłości, jest więc bardzo ważnym elementem kształtowania potencjału społeczeństwa.

W gminie Czemierniki funkcjonuje Zespół Szkół w skład którego wchodzi: Gminne Publiczne Przedszkole i Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki.

Budynek Zespołu Szkół usytuowany jest przy ul. Kockiej 45 w Czemiernikach w skład którego wchodzi: budynek przedszkola, budynek szkoły podstawowej połączony z budynkiem dawnego gimnazjum i halą sportową. Budynek Szkoły podstawowej wchodzący w skład Zespołu Szkół w Czemiernikach posiada 35 pracowni i sal lekcyjnych wyposażonych w sprzęt oraz materiały dydaktyczne umożliwiające uczniom zdobycie wiedzy. Są to m.in. 14 tablic interaktywnych, 16 projektorów multimedialnych, telewizory, odtwarzacze DVD, ponad 100 komputerów i laptopów, z tego 62 dostępne dla uczniów. Dodatkowo w marcu i czerwca 2020 roku Gmina Czemierniki zakupiła i przekazała 55 laptopów i 2 tablety. Szkoła zapewnia możliwość korzystania z następujących pomieszczeń:

- sale dydaktyczne z niezbędnym wyposażeniem,
- sala gimnastyczna z zapleczem,
- siłownia,
- sala do zajęć gimnastyki korekcyjnej
- boiska sportowe,

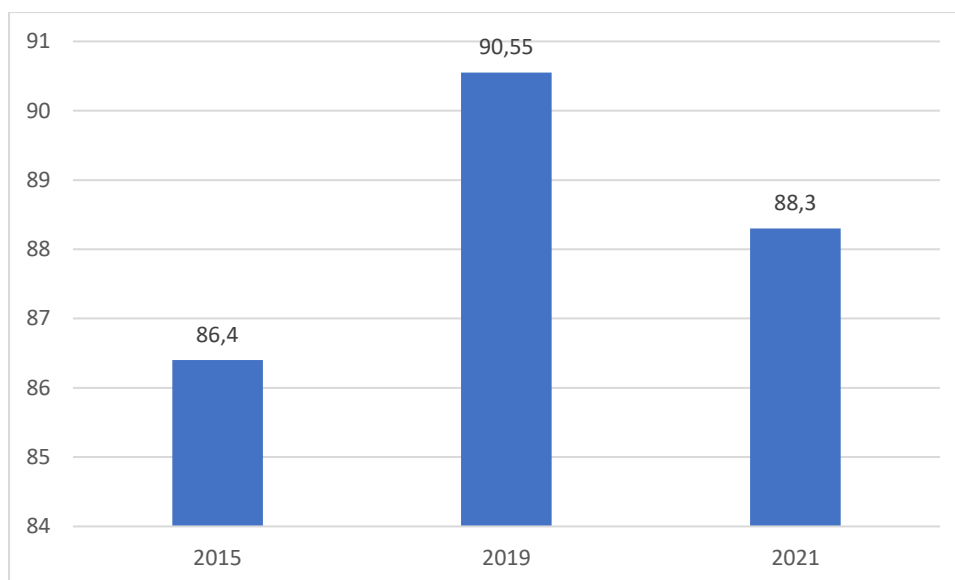
- pomieszczenia biblioteczne i świetlicowe,
- pomieszczenia administracyjno-socjalno-gospodarcze,
- stołówka,
- gabinet logopedyczny, pedagoga, gabinet lekarski,
- izba regionalna.

Do szkoły podstawowej w gminie uczęszcza 354 uczniów, z tego w klasach I-VIII 318 uczniów i w klasie „0” 36 dzieci.

We wszystkich placówkach oświatowych uczniowie mogą korzystać z bogatej oferty zajęć pozalekcyjnych. W szkole działają koła zainteresowań tj.: chór szkolny, przyrodnicze, szkolne koło zdrowego malucha, szachowe, strzeleckie oraz Klub Historyczny im. Armii Krajowej i UKS „Znicz”.

Jednym ze wskaźników określających poziom edukacji w Gminie Czemierniki jest na przykład współczynnik skolaryzacji brutto. Jest to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji brutto np. dla poziomu szkoły podstawowej wyliczamy dzieląc liczbę wszystkich uczniów szkół podstawowych bez względu na wiek na początku danego roku szkolnego przez liczbę ludności w wieku 7-15 lat według stanu w dniu 31 XII tego samego roku; wynik podajemy w ujęciu procentowym.

Wykres 10. Współczynnik skolaryzacji brutto w Gminie Czemierniki w latach 2015-2021

Źródło: Bank Danych Lokalnych

W gminie Czemierniki działa Gminne Publiczne Przedszkole w miejscowości Czemierniki, które zostało w 2018 roku rozbudowane i zmodernizowane. W budynku przedszkola znajdują się 4 sale wychowania przedszkolnego, pokój logopedy, sala zabaw, stołówka, aneks kuchenny i pomieszczenie socjalne dla pracowników. W roku szkolnym 2021/2022 wychowaniem przedszkolnym objęto 120 dzieci, w tym:

- 36 dzieci w wieku 6 lat,
- 21 dzieci w wieku 5 i 4 lat,
- 22 dzieci w wieku 5 lat,
- 24 dzieci w wieku 4 lat,
- 17 dzieci w wieku 3 lat.

Z terenu gminy 8 dzieci uczęszcza do przedszkoli w innych gminach. Z placówek przedszkolnych w gminie korzysta 62% wszystkich dzieci z terenu gminy. Wyposażenie oddziałów przedszkolnych: 4 sale

wychowania przedszkolnego, pokój logopedy, sala zabaw, stołówka, aneks kuchenny i pomieszczenie socjalne dla pracowników.

W przedszkolu prowadzone są zajęcia dodatkowe takie jak: język angielski, rytmika, religia, gimnastyka korekcyjna, zajęcia logopedyczne i zajęcia rewalidacyjne.

W gminie brak jest systemu opieki nad małym dzieckiem, brak żłobka. Jednostka ta obsługiwałaby mieszkańców gminy, stworzyłaby możliwości rozwoju osobistego i atrakcyjnego spędzania wolnego czasu.

2.2.6 Aktywność obywatelska

Aktywność obywatelska jest czynnikiem, który wywiera znaczący wpływ sytuację i rozwój społeczności lokalnej. To właśnie od niniejszej aktywności zależy również poziom kapitału społecznego, a tym samym potencjał do dokonywania zmian w obszarach zdegradowanych i wymagających rewitalizacji.

Podstawowym wskaźnikiem aktywności obywatelskiej, który mierzy stopień świadomości demokratycznej obywateli, ich uczestnictwo w rządzeniu, ocenę wpływu obywateli na procesy decyzyjne w państwie, w regionie, czy w środowisku lokalnym, jest frekwencja wyborcza. Na czas wyborów samorządowych w 2018 roku, na terenie gminy Czemierniki utworzono 5 obwodów wyborczych w 12 okręgach wyborczych. Frekwencja wyborcza podczas wyborów do Rady Gminy wyniosła 62,37%. W porównaniu do innych gmin powiatu radzyńskiego jest to wartość wysoka. Wyższą aktywnością cechują się jedynie gmina Borki (65,98%). Analiza danych wskazuje, iż wysokim wskaźnikiem aktywności obywatelskiej (powyżej średniej dla gminy) cechowały się okręgi wyborcze położone w miejscowości gminnej, a mianowicie: Czemierniki – okręg nr 5 (70,42%), Czemierniki – okręg nr 6 (62,87%), Czemierniki – okręg nr 7 (69,65%) oraz miejscowości Skoki (64,21%), Stoczek, Bełcząc i Wygnanów.

Tabela 9. Wybory do rady Gminy Czemierniki w 2018 roku

Wybory do Rady Gminy					
Obwód wyborczy	Granice obwodu wyborczego	Numer okręgu wyborczego	Liczba		Frekwencja (%)
			mandatów	uprawnionych	
1	Czemierniki: ul. Czereśniowa, ul. Jabłoniowa, ul. Malinowa, ul. Morelowa, ul. Pszonka, ul. Kolonia Północna od nr 21 do 36, ul. Wiśniowa Sołectwo Czemierniki II: ul. Brzezińska, ul. Kasztanowa	3	2	250	56,00
	Czemierniki: ul. Parczewska od nr 33 do końca, ul. Kolonia Południowa	4	2	235	62,13
	Czemierniki: ul. Gęsia, ul. Kocka, ul.	5	2	240	70,42

	Kolonia Północna od nr 1 do nr 20				
	Czemierniki: ul. Radzyńska, ul. Kolonia Północna od nr 37 do końca	6	3	202	62,87
	Czemierniki: ul. Grobelna, ul. Rynek, ul. Zamkowa, ul. Parczewska od nr 1 do nr 32	7	2	201	69,65
	Skoki	10	2	271	64,21
2	Bełcząc	1	2	299	62,54
		2	2	286	63,99
3	Lichty	8	2	248	59,27
	Niewęgłosz	9	2	341	53,67
4	Stoczek od nr 1 do nr 56, od nr 93 do nr 105A, od nr 129 do nr 156	11	2	188	66,49
	Stoczek: od nr 57 do nr 92, od nr 106 do nr 128, od nr 157 do końca	12	2	168	61,31
5	Stójka	13	2	195	58,25
	Wygnanów od nr 1 do nr 92A	14	2	246	61,38
	Wygnanów od nr 93 do końca	15	2	202	63,37

Źródło: <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl>

Wybory Wójta Gminy Czemierniki odbyły się w jednej turze, frekwencja wyniosła 61,7%.

Tabela 10. Wybory na Wójta Gminy Czemierniki w 2018 roku

Wybory na wójta			
Tura	Liczba kandydatów	Liczba uprawnionych	Frekwencja (%)
1	2	1399	61,7

Źródło: <https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl>

Mieszkańcy gminy Czemierniki wykazali się wyższą (o 8,25%) aktywnością polityczną w wyborach na Prezydenta Polski, aniżeli w wyborach samorządowych. Największe zainteresowanie głosowaniem na Prezydenta wykazali mieszkańcy Bełcząc, Stoczka. Wskaźnik frekwencji w postaci średniej dla gminy kształtował się na poziomie 70,62%, będąc wielkością ponadprzeciętną w porównaniu do powiatu (64,95%), do województwa (66,06%), ale także i kraju (61,18%).

Tabela 11. Wybory na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2020 roku

Wybory na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej			
Obwód wyborczy	Granice obwodu wyborczego	Liczba uprawnionych	Frekwencja [%]
1	Czemierniki Skoki	1357	70,23
2	Bełcząc	566	73,67
3	Lichty Niewęgłosz	568	68,13
4	Stoczek	351	72,36
5	Stójka Wygnanów	620	70,00
OGÓŁEM GMINA			70,62
POWIAT RADZYŃSKI			64,95
WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE			66,06
KRAJ			61,18

Źródło: <https://prezydent20200628.pkw.gov.pl>

Za jeden z mierników poziomu rozwoju społeczeństwa uważana jest także liczba organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze gminy. W roku 2021 funkcjonowało kilka podmiotów z sektora organizacji pozarządowych, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych, które realizują swoje działania na terenie gminy Czemierniki oraz w aktywny sposób współpracują z samorządem lokalnym. W gminie funkcjonuje klub sportowy- Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Czemierniki, UKS „Znicz”, organizacje zrzeszające i działające na rzecz seniorów, dzieci i młodzieży (Klub Historyczny im. Armii Krajowej), osób bezrobotnych i bezdomnych, ochotnicze straże pożarne (OSP Czemierniki, OSP Lichty, OSP Niewęgłosz, OSP Skoki, OSP Stoczek, OSP Bełcząc). Wymienione organizacje trzeciego sektora działają w zakresie: kultury fizycznej, historii, kultury, ochrony i promocji zdrowia i turystyki, lokalnego folkloru i tradycji. Oprócz wymienionych organizacji działa ponadto Czemiernickie Towarzystwo

Regionalne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Większość organizacji posiada swoje siedziby na terenie gminy. Współpraca organizacji pozarządowych z gminą zarówno tych, które posiadają swoje siedziby na jej terenie, jak i poza nią, koncentruje się wokół zadań związanych z rozwojem oraz bezpiecznym i prawidłowym jej funkcjonowaniem. Współpraca ta wychodzi również poza obszar gminy. Realizowanie wspólnych zadań ma na celu poprawę jakości życia jej mieszkańców i promocję gminy. Dlatego też należy udzielać wsparcia inicjatywom obywatelskim i organizacjom pozarządowych, jak również angażować organizacje pozarządowe w pozyskiwanie grantów na realizację projektów służących społeczności lokalnej.

Aktywność społeczną mieszkańców gminy Czemierniki należy ocenić jako ponadprzeciętną – szczególnie na tle frekwencji osiąganey przez sąsiadujące gminy powiatu radzyńskiego oraz powiat

radzyński. Należy zatem sądzić, iż poziom aktywności mieszkańców jest dobrym prognostykiem w kontekście zbudowania projektów społecznych w ramach rewitalizacji.

2.3 Obszar gospodarczy

Diagnoza obszaru gospodarczego stanowi jeden z elementów wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Ma ona na celu zidentyfikowanie terytoriów problemowych, w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości oraz słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw. Gmina Czemierniki jako jednostka samorządu terytorialnego o charakterze przede wszystkim rolniczym jest szczególnie zagrożona problemami w obszarze gospodarczym. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że odpowiednio rozwinięty obszar działalności gospodarczej zależy przede wszystkim od samych mieszkańców i jest ściśle związany z obszarem społecznym.

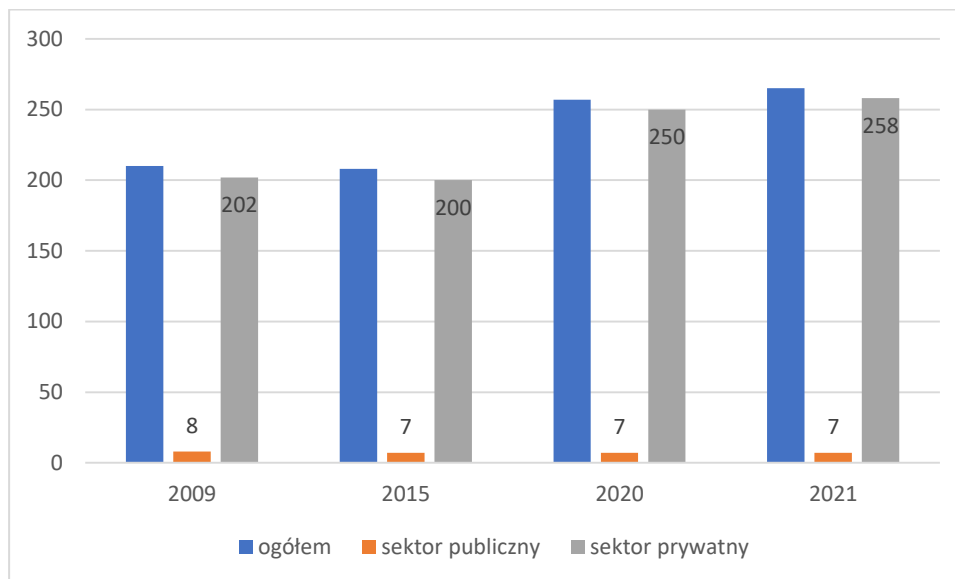
2.3.1 Struktura przedsiębiorstw

Na potencjał gospodarczy każdej gminy wpływ ma ilość przedsiębiorstw, ich charakter, branża, w której działają, a także otoczenie biznesu. Według danych Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej w 2021 roku w gminie zarejestrowanych było 164 podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. W porównaniu do 2014 roku ich liczba zmalała o 52 podmioty. Na 1 tys. mieszkańców gminy przypadało 63 podmiotów gospodarczych. W 2014 roku na terenie gminy liczba zarejestrowanych podmiotów wynosiła 216 podmiotów. Poziom rozwoju przedsiębiorczości na terenie gminy Czemierniki, mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1 tys. mieszkańców, jest o ponad 19,3% niższy niż średnio w powiecie. W odniesieniu do wskaźnika podmiotów nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1 tys. Ludności wynosi 6,69, wskaźnik ten jest także niższy niż w powiecie (6,69) i niższy aniżeli w województwie (7,75).

Poniższy wykres obrazujący podmioty gospodarcze wskazuje na rosnący potencjał gospodarczy gminy zwłaszcza sektora prywatnego. Wśród podmiotów gospodarczych ponad 84,4% to przedstawiciele sektora prywatnego. Są to głównie małe, często rodzinne firmy, charakteryzujące się dużą różnorodnością produkcji i usług. W sektorze publicznym działało 7 podmiotów, zaś w prywatnym - 258. W obrębie sektora prywatnego najwięcej osób fizycznych, bo aż 216 prowadziło działalność gospodarczą. Wzrosła również liczba spółek prywatnych prawa handlowego z 4 w roku 2015 do 5 w 2021 roku. O poziomie atrakcyjności inwestycyjnej gminy świadczy między innymi obecność inwestorów zagranicznych. Na koniec 2021 roku działała 1 spółka z udziałem kapitału zagranicznego. Od 2015 roku liczba inwestorów z kapitałem zagranicznym jest na tym samym poziomie, co świadczy o niskiej pozycji konkurencyjnej gminy w zakresie przyciągania inwestorów zewnętrznych.

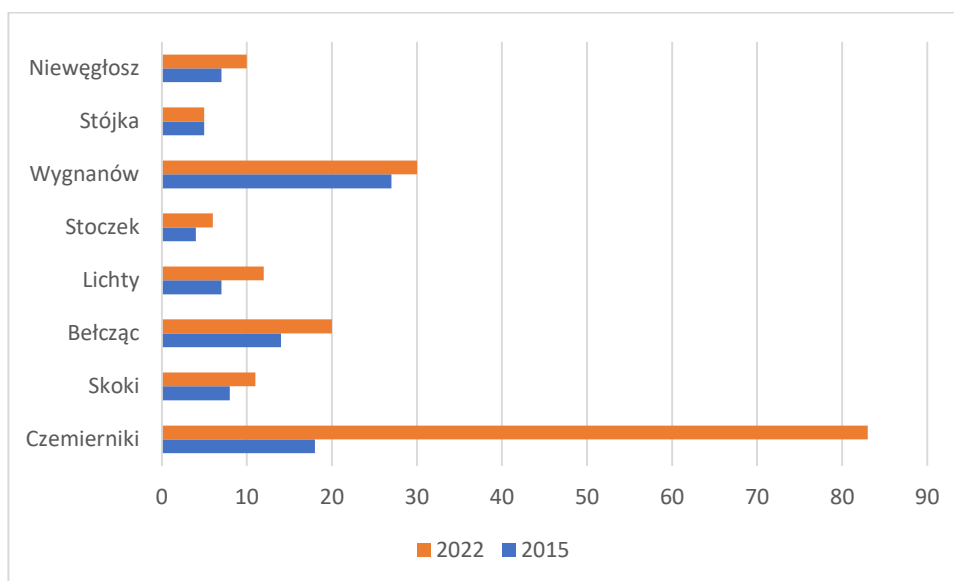
Biorąc pod uwagę podział na sekcje PKD w gminie wyróżnić można wiodące branże gospodarki. W 2020r. 5,8% (15) podmiotów jako rodzaj działalności deklarowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklarowało 34,2% (88) podmiotów, a 59,9% (154) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako pozostała działalność. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w 2020r. w gminie Czemierniki najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności są budownictwo (28,7%), ponad 21,3% podmiotów należała do sekcji handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego. Liczba podmiotów w porównaniu z rokiem 2015 zwiększyła się o 8 podmiotów.

**Wykres 11. Podmioty zarejestrowane w systemie REGON w gminie Czemierniki
w latach 2009 – 2021**

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Wykres 12. Liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON w miejscowościach gminy Czemierniki w 2015 i 2022 roku

Źródło: CEIDG

2.3.2 Poziom przedsiębiorczości mieszkańców

Na atrakcyjność gminy dla inwestorów niewątpliwie ma jej położenie. Gmina leży w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Radzyń Podlaski ale daleko od stolicy województwa. Stanowi to poważną barierę w rozwoju całej gminy. Poza tym konieczność emigracji w celach zarobkowych powoduje szereg problemów społecznych, takich jak np.: rozluźniające się więzi rodzinne, rozbiecie rodzin wielopokoleniowych, problem eurosierot, pozostawianie bez opieki najstarszych członków rodziny. Na poziom lokalnej aktywności gospodarczej ma wpływ wiele czynników, m.in. takich jak: lokalny poziom rozwoju gospodarczego, lokalny rynek pracy oraz problemy ze znalezieniem stałego

zatrudnienia, poziom dochodów mieszkańców i konsumpcja społeczna. Wątpliwości budzi także lokalna gotowość do podejmowania ryzyka gospodarczego. Dominujący jest tutaj udział mikroprzedsiębiorstw, a co za tym idzie – ograniczone są też własne zasoby kapitałowe i zdolność kredytowa. Na kondycję przedsiębiorstw wpływ mają zarówno zjawiska w skali makroekonomicznej, jak i zjawiska kryzysowe samego obszaru, m.in. niedopasowanie oferty do potrzeb i oczekiwań potencjalnych klientów, zbyt duże koszty utrzymania lub wynajmu lokali, zbyt mała liczba klientów korzystających z ofert lokalnych przedsiębiorstw, ubóstwo potencjalnych klientów. Na kondycję lokalnych przedsiębiorców wpływają także niskie dochody mieszkańców wpływające na kształt i zakres lokalnego rynku zbytu.

Istotnym elementem danych z zakresu gospodarki jest również wskaźnik poziomu przedsiębiorczości mieszkańców. Prowadzenie własnej działalności gospodarczej jest podstawowym elementem struktury przedsiębiorstw. Znacząca większość podejmowanych inicjatyw gospodarczych opiera się właśnie o tę formę funkcjonowania. Należy również zaznaczyć, że na przestrzeni badanego okresu liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą stale rośnie, co z pewnością jest zjawiskiem pozytywnym.

Do obliczenia poziomu aktywności gospodarczej posłużono się liczbą podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w poszczególnych miejscowościach na podstawie danych Banku Danych Lokalnych i Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. Podstawę wyznaczenia wskaźnika stanowi przelicznik liczby zarejestrowanych podmiotów na danym obszarze w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Wskaźniki aktywności gospodarczej jednoznacznie wpisują się w szereg zjawisk (tendencji) identyfikowanych jako niekorzystne dla wyznaczonych obszarów problemowych. Relatywnie wysokie dysproporcje pomiędzy średnią wartością wskaźnika przedsiębiorczości w gminie, a sytuacją na wyszczególnionych obszarach to pochodna relatywnie niskiej i spadającej jakości kapitału ludzkiego i społecznego. Analiza liczby podmiotów gospodarczych w poszczególnych miejscowościach, pozwoliła określić poziom aktywności gospodarczej ich mieszkańców. Dzięki temu zidentyfikowano jednostki o niskim poziomie aktywności gospodarczej, co w dalszej części pomoże ukierunkować przyszłe działania oraz wskaże obszary podjęcia przyszłych interwencji skoncentrowanych na zwiększenie przedsiębiorczości danej społeczności.

Tabela 12. Poziom aktywności gospodarczej

Lp.	Miejscowość	Ludność ogółem	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w 2022 roku	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców	Liczba podmiotów z zawieszoną/ wyrejestrowaną działalnością
1	Czemierniki	1321	83	6,28	75
2	Bełcząc	744	20	2,69	22
3	Lichty	305	12	3,93	10
4	Niewęgłosz	415	10	2,41	15
5	Skoki	316	11	3,48	13
6	Stoczek	445	6	1,35	14
7	Stójka	219	5	2,28	9
8	Wygnanów	542	30	5,53	19
Ogółem		4307	177	4,11	177

Źródło: CEIDG

W tabeli powyżej, kolorem czerwonym zaznaczono wskaźnik opisujący poziom aktywności gospodarczej poniżej średniej dla gminy W grupie miejscowości, które charakteryzują się najniższą aktywnością gospodarczą wymienia się:

- Stoczek,
- Stójkę,
- Niewęgłosz.

W grupie miejscowości cechujących się dużą aktywnością gospodarczą wymienia się:

- Czemierniki,
- Wygnanów.

2.4 Obszar środowiskowy

Diagnoza obszaru środowiskowego stanowi jeden z elementów wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Ma ona na celu zidentyfikowanie terytoriów problemowych, w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska naturalnego, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi lub stanu środowiska. Poniższa analiza opisuje stan środowiska naturalnego na terenie Gminy Czemierniki, wskazując jednocześnie na potencjalne obszary problemowe.

2.4.1 Uwarunkowania środowiskowe

Według regionalizacji fizyczno – geograficznej Polski (J. Kondracki, 1988r.), gmina Czemierniki znajduje się w obszarze Europy Zachodniej i Wschodniej, niemal w całości w obrębie Niziny Południowopodlaskiej, która stanowi część Nizin Środkowopolskich w mezoregionie Pradolina Wieprza i Wysoczyzna Lubartowska. Pod względem krajobrazowym jest to przeważnie lekko falista równina z ostańcami moren, ozów i kemów, który przecina tę nizinę z południo-zachodu na północny wschód. Skrajnie wschodnia część gminy zaliczana jest do Równiny Parczewskiej- subregionu Polesia Zachodniego. Należy stwierdzić, że rzeźba gminy jest monotonna, słabo rozczłonkowana i mało zróżnicowana pod względem genetycznym.

Podstawowe surowce mineralne w gminie są związane z utworami geologicznymi wieku czwartorzędowego i kredowego. Bazę surowcową gminy stanowi kruszywo naturalne, a w mniejszym stopniu pospółka. Stopień wykorzystania tego surowca jest dość duży. Siedem złóż jest udokumentowanych, a w 8 punktach prowadzi się niekontrolowaną, chaotyczną, okresową eksploatację na cele lokalne.

Rzeźba obszaru gminy posiada wyraźne piętno polodowcowe. Określić ją można mianem rzeźby staroglacjalnej. Najbardziej jej wyrazistym elementem jest dolina Tyśmienicy, należąca w części zachodniej i północnej gminy do Pradoliny Wieprza, a w części wschodniej - do Równiny Parczewskiej. Wypełniona jest głównie osadami akumulacji organicznej, rzadziej madami ilastymi i piaszczystymi. W dolinie wyodrębniają się dwie główne terasy holocenyckie: zalewowa niższa o szerokości około 80 m, zbudowana głównie z piasków drobno - i średnioziarnistych z przewarstwieniami mad namulów i piasków próchnicznych oraz zalewowa wyższa zbudowana na ogół z torfów o miąższości do 4m. Pośrodku doliny pomiędzy Niewęgłoszem i Lichtami a Skokami, a także w rejonie przysiółka Ostrowy, wyodrębniają się izolowane płyty terasy nadzalewowej plejstocenyckiej zbudowane z piasków rzecznych, wyniesione około 1,5-2,0 m n. p. wody w rzece. Najbardziej rozległy i zwarty płat terasy tworzy po zachodniej stronie miejscowości Skoki. Przylega on od północy do równiny wodnolodowcowej. Powierzchnię terasy żłobią zagłębienia, w części bezodpływowe wypełnione namułkami torfiastymi, a urozmaicają również wydmy paraboliczne, bądź wały wydymowe. Poza tym rejonem terasy nadzalewowej towarzyszy dolinie Tyśmienicy listwa o zmiennej szerokości, natomiast brak jej zupełnie w prawym skrzydle doliny. Dużą powierzchnię w strefie przydolinnej we wschodniej części gminy zajmują terasy kemowe plejstocenyckie o szerokości od 1 do 3 km. Są lekko nachylone ku dolinie i wynoszą się ponad jej dno o 3-5m. Ich powierzchnię urozmaicają zagłębienia po martwym lodzie. Przechodzą one w sposób ciągły w równinę wodnolodowcową.

Równiny wodnolodowcowe są najbardziej rozprzestrzenioną formą geomorfologiczną w obszarze gminy. Zbudowane są z luźnych piasków i piasków ze żwirami odznaczają się niewielkimi deniwelacjami. Utwory te wypełniają obniżenia wyrównując nierówności podłoża.

Ponad równiny wyniesione są wysoczyzny morenowe. Zbudowane są z glin zwałowych i opadają długimi, połogami stokami w kierunku doliny Tyśmienicy. Największe powierzchnie zajmują w rejonie

miejsowości Czemierniki, Bełczac i Skoki. Rozcięte są bądź podmokłymi dolinkami, bądź suchymi dolinkami erozyjno - denudacyjnymi, a tylko incydentalnie (Bełczac) krótkimi wąwozami. Do geomorfologicznych form spotykanych na terenie gminy należą również, oprócz uprzednio wymienionych wydmy i drobnych zagłębień bezodpływowych (w części o genezie krasowej), dość rozległe pagóry kemowe i drobne pagórki kemowe. Pierwsze z nich występują w północnej części gminy, zaś mniejsze formy, o wysokościach względnych 3-5m, w okolicach Stoczka i Stójki.

Na terenie gminy przeważają gleby wykształcone z piasków słabo gliniastych i gliniastych na przepuszczalnych piaskach luźnych, rzadziej glinach. Wyraźną przewagę powierzchniową nad glebami brunatnymi właściwymi (stosunkowo najczęściej występującymi w południowej części gminy) i brunatnymi wylugowanymi (w zasadzie występują tylko na gruntach miejscowości Niewęgłosz) posiadają gleby bielcowe i pseudobielcowe. Są one rozpowszechnione w obszarze całej pozadolinnej (wysoczyznowej) części gminy. Są użytkowane ornie, bądź znajdują się pod lasami. W dolinach żłobiących wysoczyznę polodowcową wykształciły się czarne ziemie właściwe, rzadziej - czarne ziemie zdegradowane i gleby szare. Są to gleby lekkie, nadmiernie uwilgotnione. Największe areale zajmują na gruntach miejscowości Czemierniki i Skoki. Dolinę Tyśmienicy wypełniają gleby torfowe i torfowo - murszowe wykształcone z torfów niskich.

Na terenie gminy przeważają gleby średnie i słabe. Sytuuje to gminę w grupie gmin o słabszych warunkach agroekologicznych. Gleby średnie tworzą kilkanaście izolowanych konturów w części wysoczyznowej gminy, ale są spotykane wszędzie, choć najczęściej na terenach przyleśnych. Gleby najlepsze koncentrują się w północnej części gminy (Podlas), a miejscami występują również w części centralnej. W tej części rolniczej przestrzeni produkcyjnej, która charakteryzuje się dobrymi glebami i licznymi gospodarstwami dobrze wyposażonymi pod względem technicznym, intensywny rozwój gospodarki rolnej wymaga konsekwentnej ochrony gruntów rolnych przed przeznaczeniem ich na cele nierolnicze.

Czynnikiem o ważnym znaczeniu dla rolnictwa, ograniczającym jego rozwój, jest zakwaszenie gleb, częściowo uwarunkowane charakterem skał glebotwórczych, a częściowo spowodowane zanieczyszczeniem atmosfery. Z kolei istotnym czynnikiem środowiskowym utrudniającym rozwój gospodarki rolnej na wielu obszarach gminy jest narastające zjawisko ugorowania i odłogowania gruntów rolnych.

Gmina jest w całości położona w dorzeczu Tyśmienicy - rzeki III rzędu, uchodzącej do Wieprza w rejonie Kocka. Tyśmienica opływa gminę od wschodu, zachodu i północy szerokim łukiem, zbierając z reguły krótkie dopływy z wysoczyzn polodowcowych, a także wody z systemu melioracyjnego, zajmującego całą dolinę. Największym prawobocznym dopływem Tyśmienicy jest Stara Piwonia, której ujściowy odcinek na dystansie 2 km stanowi granicę gminy. Już poza granicami uchodzą do Tyśmienicy dwa inne jej prawoboczne dopływy: Białka - na południowy zachód od miejscowości Lichty oraz Bystrzyca Północna, której ujście znajduje się na wysokości miejscowości Bełczac. Lewoboczne dopływy Tyśmienicy to bezimienne strugi.

Jednym z kryterium służącym wyznaczeniu obszaru zdegradowanego, oprócz szczególnego nasilenia zjawisk społecznych jest spełnienie jednego z negatywnych zjawisk, w grupie której wymienia się m.in. zjawiska środowiskowe. W grupie spełnienia tego kryterium zaliczyć należy zanieczyszczone rzeki wskazane jako zagrożone nieosiągnięciem celów środowiskowych. Obszar gminy znajduje się w obrębie 10 Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP), z których aż 7 jest zagrożonych derogacją. Są to: PLRW20002 424859 - Tyśmienica od Piwonii do Bystrzycy, PLRW20002 42489- Tyśmienica od Bystrzycy do ujścia, PLRW20006 24549- Stoki, PLRW200017248549- Dopływ spod Kol. Czemierniki Płd., PLRW200017248349- Dopływ spod Wierchowin Nowych, PLRW200017248514- Dopływ ze stawu pod Brzezunami, PLRW200017248369- Dopływ spod Pieniek, PLRW200019248529- Białka od Dopł. spod Turowa Niwek do ujścia.

Gmina leży w strefie klimatu umiarkowanego o narastających w kierunku wschodnim wpływach klimatu kontynentalnego. W regionie tym na uwagę zasługuje występująca tutaj stosunkowo mała liczba dni z pogodą umiarkowaną ciepłą, których średnio w roku jest 122. Wśród nich mało jest dni (mniej niż 40) z dużym zachmurzeniem. Stosunkowo liczniej natomiast zjawiają się dni z pogodą przymrozkową umiarkowaną zimną z opadem (jest ich w roku około 14) oraz niektóre typy pogód z

grupy mroźnych. Pogoda umiarkowanie mroźna z opadem cechuje 10 dni w roku, a pogoda dość mroźna z opadem - prawie 11 dni. Średnia roczna temperatura powietrza w tym regionie wynosi ok. 7,4°C a okres wegetacyjny trwa ok. 212 dni. Zachmurzenie ogólne nieba należy do najmniejszych na Lubelszczyźnie i wynosi 6,6 – 6,7. Średnia roczna opadu atmosferycznego wynosi ok. 550 mm. Pokrywa śnieżna zalega średnio przez 65 –70 dni.

Jest to obszar należący do terenów o największym saldzie bilansu promieniowania w Polsce (Miara i in. 1987), usłonecznieniu rzeczywistym ponad 1650 godzin i usłonecznieniu względnym powyżej 38% (Koźmiński, Michalska 2005) a także o największym stopniu kontynentalizmu termicznego (Degórski 1984).

2.4.2 Obszary i obiekty chronione

O walorach przyrodniczych i krajobrazowych decydują czynniki naturalne w postaci rzeźby terenu, elementy pokrycia naturalnego (las i inne formy zieleni) oraz czynniki antropogeniczne, mające swój wyraz w historycznym, a także współczesnym zagospodarowaniu terenu.

Przynależność fizycznogeograficzna gminy decyduje o jej wartości zarówno przyrodniczej jak i krajobrazowej. Rzeźba obszaru gminy posiada wyraźne piętno polodowcowe. Określić ją można mianem rzeźby staroglacjalnej. Najbardziej jej wyrazistym elementem jest dolina Tyśmienicy. Radykalne przekształcenie cech naturalnych dotknęło tylko koryto rzeki (ale i tak wskutek regulacji rzeki powstało wiele starorzeczy, atrakcyjnych dla gatunków o skrytym trybie życia), natomiast łąki zostały zmeliorowane tylko w umiarkowanym stopniu i dlatego zachowało się wiele nietkniętych ingerencją człowieka siedlisk. Stanowią one biotopy dla wielu cennych gatunków ptaków. Właśnie ornitofauna przesądza o bardzo wysokiej randze przyrodniczej doliny Tyśmienicy.

Drugim co do wielkości, rozległym biotopem dla zwierząt są Bory Czemiernickie. Również tu wyróżnia się ornitofauna ze względu na występowanie wielu gatunków chronionych bądź rzadkich i cennych. Należą do nich m.in. : bąk, bielik, puchacz, dudek, dzięcioły: czarny i duży, wilga i bogatka.

Na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody na terenie gminy funkcjonują następujące formy ochrony przyrody:

- **PLB060004 „Dolina Tyśmienicy”** obszar specjalnej ochrony ptaków (Dyrektywa Ptasia) o powierzchni 7363,7 ha. Obszar Dolina Tyśmienicy obejmuje fragment doliny rzeki Tyśmienicy od stawu Siemień (w okolicy Ostrowa Lubelskiego) do ujścia tej rzeki do Wieprza.
- **Użytek ekologiczny „Tarkawka”**- Jest to torfowisko niskie o takiej samej nazwie, stanowiące teren dawnych stawów rybnych i dzikiej łąki o powierzchni 19,54 ha. Położone jest w leśnictwie Bełcząc.

Na terenie gminy są także pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej takie jak:

- Dwa dęby szypułkowe (nr ewid. 1223/15/24)- znajdują się w Nadleśnictwie Lubartów, leśnictwo Lubartów, oddz. 44, w pobliżu osady leśnej Ludwinów,
- Dąb szypułkowy (nr ewid. 1225/15/26)- znajdują się w Nadleśnictwie Lubartów, leśnictwo Lubartów, oddz. 45c, w pobliżu gajówki Ludwinów,
- Dąb czerwony (nr ewid. 1226/15/27)- znajdują się w Nadleśnictwie Lubartów, leśnictwo Lubartów, oddz. 44, w pobliżu osady leśnej Ludwinów,
- Głaz narzutowy (nr ewid. 1212/15/13) – granit różowy, gruboziarnisty o nazwie lokalnej „Gruby Michał” i obwodzie 310 cm. Znajduje się w Nadleśnictwie Lubartów, uroczysko "Brzeziny", przy drodze lokalnej do gajówki,
- Głaz narzutowy (nr ewid. 1213/14)- Granit różowy różnoziarnisty o obwodzie 480 cm. Znajduje się w Nadleśnictwie Lubartów, uroczysko "Brzeziny", przy drodze lokalnej do gajówki.

2.4.3 Potencjalne zagrożenia dla środowiska

Powietrze atmosferyczne jest czynnikiem, który w sposób bezpośredni decyduje o warunkach życia człowieka. Na terenie gminy tło zanieczyszczeń powietrza kształtują źródła naturalne i antropogeniczne. Źródła naturalne mają główny udział w opadzie pyłu. Są nimi: pola uprawne (z których wywiewany jest pył, szczególnie silnie w okresie długotrwałej suszy letniej, roślinność (źródło pyłków roślinnych, których stężenie w powietrzu nasila się w porze kwitnienia traw i drzew) oraz drogi (z których wskutek ruchu samochodowego jest porywany pył). Wśród antropogenicznych źródeł zagrożenia powietrza wymieniamy się:

- lokalne punktowe źródła zanieczyszczeń (paleniska domowe, małe kotłownie), emitujące pył, tlenki azotu, dwutlenek siarki, tlenek węgla;
- transport, emitujący tlenek węgla, tlenki azotu, węglowodory oraz metale ciężkie.

Istotnym źródłem zanieczyszczenia powietrza jest transport – jego oddziaływanie skupione jest wzdłuż tras komunikacyjnych przebiegających przez gminę. Najbardziej szkodliwe dla czystości powietrza są zanieczyszczenia powodowane przez ciężki ruch samochodowy na drodze wojewódzka nr 814. Oprócz ww. drogi na sieć dróg publicznych składa się 8 odcinków dróg powiatowych o łącznej długości około 50,3 km oraz 64 drogi gminne w sumie o długości 109,7 km.

Na terenie Gminy Czemierniki nie ma punktów monitoringu zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego, które w sposób jednoznaczny wskazywałyby stopień skażenia środowiska w gminie. Obszar gminy charakteryzuje się dobrą jakością powietrza atmosferycznego, na co wpływ ma niewątpliwie rolniczy charakter terenu stanowiącego przedmiot analizy, a także brak przemysłu, który stanowiłby źródło generowania związków zanieczyszczających powietrze atmosferyczne (na terenie gminy zlokalizowane są głównie zakłady usługowe).

Głównym źródłem zanieczyszczenia wód są zanieczyszczenia zawarte w spływach powierzchniowych z terenów zurbanizowanych, nieuporządkowana gospodarka ściekowa w wiejskich jednostkach osadniczych oraz nieumiejętne nawożenie mineralne i organiczne.

Na obszarze gminy, rzekami objętymi stałym monitoringiem jakości wody są rzeki: Tyśmienica i Stoki. W przypadku obu rzek punkty pomiarowo – kontrolne znajdowały się poza granicami gminy Czemierniki. W obrębie JCWP Tyśmienica od Piwonii do Bystrzycy (PLRW20006246729) jakość wód badana była w punkcie pomiarowo – kontrolnym Świeże a w obrębie JCWP Tyśmienica od Bystrzycy do ujścia (PLRW20002 42489) w punkcie pomiarowo – kontrolnym Górka. Jakość wód oceniona została następująco: – ocena stanu/potencjału ekologicznego jednolitej części wód – słaby lub umiarkowany. W Programie gospodarowania wodami dorzecza Wisły, JCWP Stoki, JCWP Tyśmienica od Piwonii do Bystrzycy i JCWP Tyśmienica od Bystrzycy do ujścia, wskazane zostały jako zanieczyszczone i zagrożone nieosiągnięciem celów środowiskowych.

Na terenie gminy, największe zagrożenie dla jakości gleb, stwarza nadmierne stosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin. Czynnikiem o ważnym znaczeniu dla rolnictwa, ograniczającym jego rozwój, jest zakwaszenie gleb, częściowo uwarunkowane charakterem skał glebotwórczych, a częściowo spowodowane zanieczyszczeniem atmosfery. Dodatkowo gleby w pasach drogowych tras komunikacyjnych o dużym natężeniu ruchu, znajdują się pod wpływem zanieczyszczeń komunikacyjnych tj.: metale ciężkie, chlorki i fenole. Do takich tras zaliczyć należy: droga wojewódzka nr 814 oraz drogi powiatowe i gminne.

Jednym z istniejących zagrożeń środowiskowych jest problem występowania azbestu. Włókna azbestu mają średnicę czterokrotnie cieńszą od ludzkiego włosa. Badania zaś dowiodły, że wszystkie włókna, których średnica jest mniejsza od 3 mikrometrów, a długość większa niż 5 mikrometrów są respirabilne - a to oznacza, że wciągnięte wraz z powietrzem do płuc, pozostają tam. Może to powodować chorobę zwaną azbestozą. Pył azbestowy nie tylko zanieczyszcza płuca, ale i mechanicznie je uszkadza - ostre drobinki drażnią śluzówkę, co powoduje zwłóknienie tkanki płucnej i pośrednio proces nowotworowy, a organizm nie jest w stanie rozpuścić włókien azbestu ze względu na ich dużą odporność chemiczną. Proces chorobowy przy azbestozie jest długi - średnio wynosi 20 lat od chwili zetknięcia się z azbestem. Choroba objawia się napadami kaszlu i astmą.

Zgodnie z rozporządzeniem ministra gospodarki z 14 sierpnia 1998 roku można stosować wyroby zawierające azbest, których gęstość objętościowa jest większa niż 1000 kg/m³ (np. pokrycia azbestowo-

cementowe), pod warunkiem, że ich stosowanie jest bezpieczne. Wszyscy właściciele domów, do budowy których wykorzystano materiały zawierające azbest, zobowiązani byli do 31 marca 1999 roku wykonać przegląd budynku, a wynik złożyć w terenowym organie nadzoru budowlanego. Jeżeli materiały te nie mają widocznych uszkodzeń, mogących przyczyniać się do przedostawania się azbestu do środowiska, można ich nie wymieniać. Wystarczy zapewnić ich bezpieczną eksploatację, dzięki szczelnej zabudowie przegrodą bez naruszenia samego wyrobu lub dzięki pokryciu powierzchni szczelną powłoką ze środka wiążącego azbest. Wyroby uszkodzone lub o gęstości objętościowej mniejszej niż 1000 kg/m³ muszą zostać usunięte.

Z uwagi na powyższe, analizie poddano w poszczególnych miejscowościach, ilość azbestu w m² w celu określenia konkretnych problemów w obszarze środowiskowym. Takie zestawienie pozwala na porównanie sytuacji w poszczególnych sołectwach celem zdelimitowania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji również w związku z występowaniem problemów w sferze środowiskowej. Ilość azbestu w miejscowościach wskazuje, w których sołectwach możemy zaobserwować szczególną koncentrację problemu. Zgodnie ze wspomnianym rozporządzeniem ministra gospodarki materiały zawierające azbest muszą zostać usunięte na koszt właściciela budynku i zastąpione innymi wyrobami, nie zawierającymi azbestu. Prace polegające na usuwaniu lub naprawie starych pokryć azbestowych mogą być wykonywane wyłącznie przez firmy posiadające odpowiednie wyposażenie techniczne oraz zatrudniające odpowiednio przeszkolonych pracowników. Wykonawca musi posiadać zezwolenie na prowadzenie działalności, w wyniku której powstają niebezpieczne odpady.

Tabela 13. Ilość wyrobów zawierających azbest w gminie Czemierniki

Miejscowość	Ilość wyrobów zawierających azbest (m ²)
Czemierniki	51 575
Bełcząc	72 235
Lichty	21 910
Niewęgłosz	46 036
Skoki	30 107
Stoczek	45 084
Stójka	24 824
Wygnanów	31 867
Razem	323 638

Źródło: Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Czemierniki

Wskaźnikiem opisującym negatywne zjawiska środowiskowe, jest ilość wyrobów azbestowych do usunięcia w poszczególnych sołectwach gminy Czemierniki. Jako wskaźnik opisujący stopień zagrożenia przyjęto ilość wyrobów azbestowych koniecznych do usunięcia w m².

Najgorsza sytuacja w kontekście ilości azbestu do usunięcia, ma miejsce w sołectwach: Bełcząc, Czemierniki, Niewęgłosz i Stoczek.

Kolejnym wskaźnikiem mającym wpływ na jakość środowiska są źródła ciepła. Na obszarze gminy Czemierniki nie funkcjonują scentralizowane systemy ogrzewania. Zaopatrzenie w ciepło obiektów mieszkalnych odbywa się w sposób indywidualny poprzez lokalne źródła ciepła, zasilające poszczególne obiekty. Struktura luźnej zabudowy mieszkaniowej nie daje podstaw ekonomicznych do wybudowania scentralizowanego źródła zasilania. W większości źródła indywidualne są źródłami o bardzo niskiej sprawności, praktycznie nieposiadające urządzeń ochrony powietrza, oparte na wysokoemisyjnych paliwach stałych. Wielkość emisji z tych źródeł wykazuje dużą zmienność sezonową, związaną z okresem grzewczym. Struktura zużycia nośników energii cieplnej na terenie gminy uwarunkowana jest głównie względami finansowymi oraz dostępnością danego nośnika. Najczęściej stosowanymi nośnikami energii cieplnej są: drewno oraz węgiel kamienny. Pozostałe nośniki ciepła, takie jak: biomasa i ekogroszek wykorzystywane są na terenie gminy w nieznacznym stopniu. W głównej mierze są one wykorzystywane przez instytucje oraz podmioty prowadzące działalność na obszarze gminy. Poniższa tabela przedstawia źródła ciepła w poszczególnych miejscowościach.

Tabela 14. Źródła ciepła w gminie Czemierniki

Lp.	Miejscowość	Kocioł gazowy	Pompy ciepła	Ogrzewanie elektryczne	Kocioł olejowy	Kocioł na pelet	Kocioł na drewno/węgiel	Liczba kotłów na drewno w %
1	Czemierniki	16	13	141	8	25	401	66,39
2	Bełcząc	3	0	54	3	15	173	69,76
3	Lichty	1	0	31	1	5	58	60,42
4	Niewęgłosz	3	2	39	0	7	92	64,33
5	Skoki	0	4	30	0	0	76	69,09
6	Stoczek	9	0	32	2	14	103	64,37
7	Stójka	0	1	16	0	2	45	70,31
8	Wygnanów	1	2	42	0	11	133	70,37
Razem		33	22	385	14	79	1081	66,98

Źródło: Urząd Gminy w Czemiernikach

Jak wynika z danych z powyższej tabeli podstawowym nośnikiem ciepła jest drewno i węgiel. Największa liczba kotłów na węgiel i drewno jest w miejscowościach Stójka, Wygnanów, Bełcząc, Skoki i Czemierniki. Poniżej średniej dla gminy jest tylko miejscowość Lichty.

2.5 Obszar przestrzenno- funkcjonalny

Diagnoza obszaru przestrzenno-funkcjonalnego stanowi jeden z elementów wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Ma ona na celu zidentyfikowanie terytoriów problemowych, w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złego stanu technicznego, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, niedoboru lub niskiej jakości terenów publicznych.

W dalszej części rozdziału dokonano analizy niniejszego obszaru ze szczególnym uwzględnieniem elementów wspierających wychodzenie ze zdiagnozowanych problemów i potrzeb mieszkańców Gminy Czemierniki, czyli funkcji społecznych kulturalnych i rekreacyjnych infrastruktury gminnej.

2.5.1 Funkcje kulturalne

Działalnością kulturalną w gminie zajmuje się Gminna Biblioteka Publiczna w Czemiernikach oraz Filia w Bełczącu, a także Punkt biblioteczny w Stoczku. Biblioteki są placówkami gromadzącymi, opracowującymi i udostępniającymi księgozbiór, ale również instytucjami o uniwersalnym charakterze. Do głównych zadań placówki należy zaspokajanie potrzeb użytkowników w bardzo szerokim zakresie takim jak:

- usługi informatycznych,
- usługi edukacyjnych,
- wspieranie procesów zdobywania wiedzy,
- realizacja różnych form pracy kulturalno-oświatowej z czytelnikiem indywidualnym i zbiorowym.

Czytelnikami bibliotek oprócz dzieci i młodzieży są ludzie dorośli i seniorzy, którym w razie potrzeby dostarczane są książki do domu przez pracowników biblioteki. Instytucje umożliwiają korzystanie z usługi „Książka na telefon”.

Biblioteka gromadzi dokumenty życia społecznego gminy Czemierniki, którymi służy w razie potrzeby swoim czytelnikom i mieszkańcom tego terenu.

W celu propagowania kultury czytelniczej wśród dzieci i młodzieży biblioteka stale współpracuje z instytucjami oświatowymi: przedszkolem i szkołą podstawową. Biblioteka współpracuje również z Gminą Czemierniki, Kołami Gospodyń Wiejskich, Ochotniczymi Strażami Pożarnymi, Sołectwami oraz organizacjami pozarządowymi.

W ramach swojej działalności biblioteka prowadzi spotkania w Klubie Malucha, w których uczestniczyło 374 dzieci w 2021r. Inne aktywności to: organizacja wystaw oraz wydawanie gazetek okolicznościowych, organizacja warsztatów i konkursów, rajdów rowerowych, prowadzenie lekcji bibliotecznych.

Dużą rolę w życiu kulturalnym społeczności lokalnej pełni także Czemiernickie Towarzystwo Regionalne, które włącza się w działalność kulturalną w gminie między innymi organizuje konkurs poezji poetki wywodzącej się gminy- Marianny Bocian, współorganizuje rocznicę przeprawy Wojsk SGO Polesie gen. F. Kleeberga przez rzekę Tyśmienicę.

W gminie Czemierniki funkcjonują 6 grup Kół Gospodyń Wiejskich (KGW Bełcząc, KGW Czemierniki, KGW Stoczek, KGW Niewęgłosz, KGW Skoki oraz KGW Wygnanów), które swoją działalnością nie tylko podtrzymują tradycję folkloru ludowego i przekazują go kolejnym pokoleniom, ale także starają się animować lokalne społeczności, integrować je oraz tworzyć inicjatywy dla różnych środowisk. Co roku Koła Gospodyń Wiejskich włączają się w organizację dożynek gminnych, Dni Czemiernik.

Tabela 15. Stopień wyposażenia gminy w infrastrukturę społeczną

Lp.	Miejscowość	żłobek	Oddziały przedszkolne (w tym niepubliczne)	Szkoła podstawowa	Biblioteka/ punkt biblioteczny	boisko	Plac zabaw	remizo - świetlice OSP świetlica środowiskowa	przestrzenie publiczne/ miejsca spotkań	jakość przestrzeni publicznych
1	Czemierniki	Brak	2	2	1	2	2	1	2	14
2	Bełcząc	Brak	Brak	Brak	1	Brak	1	1	1	12
3	Lichty	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak	1	1	1	13
4	Niewęgłosz	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak	1	1	1	13
5	Skoki	Brak	Brak	Brak	Brak	1	1	1	1	12
6	Stoczek	Brak	Brak	Brak	1	1	1	1	1	11
7	Stójka	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak	1	1	1	13
8	Wygnanów	Brak	Brak	Brak	Brak	Brak	1	1	1	13
Gmina Czemierniki		Brak	Niewystarczające				Zadawalający			12,62

Powyższe zestawienie wskazuje, które sołectwa z terenu Gminy Czemierniki, w szczególności wymagają interwencji w zakresie poprawy dostępności do obiektów kulturalno- rekreacyjnych. Stan infrastruktury został określony w 3 poziomach. Za poziom zły/wymagający inwestycji sołectwo otrzymuje 2 punkty, za stan zadowalający 1 punkt, natomiast za stan dobry 0 pkt. Im wyższy wskaźnik punktowy tym sytuacja w danym sołectwie jest gorsza.

2.5.2 Dziedzictwo kulturowe

Gmina Czemierniki posiada ukształtowaną na przestrzeni dziejów specyfikę kulturową, świadectwem czego jest różnorodność zabytków. Różnorodność zasobów dziedzictwa kulturowego, urozmaicone warunki naturalne, pozwalają na postrzeganie gminy jako obszaru atrakcyjnego turystycznie i rekreacyjnie.

Najcenniejsze zasoby dziedzictwa kulturowego zostały wpisane do rejestru zabytków, a są to:

- miejscowość Bełcząc- założenie dworsko-parkowe: dwór, park krajobrazowy wpisane do rejestru pod nr A/1285;
- miejscowość Niewęgłosz- grodzisko wczesnośredniowieczne obejmujące majdan i fragment wału wewnętrznego w granicach działek:1106,1107,1108,1109,110 oraz wały wczesnośredniowieczne otaczające pierścieniem majdan grodziska, wpisane do rejestru pod nr C/25;
- miejscowość Lichty- kapliczka wraz z rzeźbą Jezusa Frasobliwego i ogrodzeniem, wpisane do rejestru pod nr A/1675;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska i ul. Parczewska - zespół kościelny: kościół paraf. pw. św. Stanisława Bpa z wyposażeniem w zabytki ruchome, otaczający drzewostan w granicach cmentarza kościelnego, dom parafialny zwany mansjonarskim, ogrodzenie z bramką, kapliczka Matki Boskiej z jej murowanym ogrodzeniem (ul. Radzyńska 1), wpisane do rejestru pod nr A/126;
- miejscowość Czemierniki ul. Kocka- murowana kapliczka na działce wskazanej w dec., wraz z gruntem – w granicach fundamentowania, wpisane do rejestru pod nr A/1676;
- miejscowość Czemierniki – kaplica cmentarna pw. Św. Ludwika, wpisane do rejestru pod nr A/39;
- miejscowość Czemierniki- zespół pałacowo-obronny: pałac, brama, mury obronne, dawna oficyna, ogród w granicach fortyfikacji, stawy i grobla prowadząca z miasta do bramy (ul. Zamkowa 19), wpisane do rejestru pod nr A/140;
- miejscowość Czemierniki - układ urbanistyczny Czemiernik, wpisane do rejestru pod nr A/675.

Dodatkowo na terenie gminy znajdują się strefy ochrony konserwatorskiej, wszelkie prace budowlane na nieruchomościach zlokalizowanych w strefach ochrony konserwatorskiej należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem zabytków.

Cechą charakterystyczną pejzażu kulturowego gminy Czemierniki są liczne kapliczki, upamiętniające wydarzenia religijne i historyczne.

W gminie istnieje znaczna liczba zabytków ujęta w ewidencji gminnej. W ewidencji gminnej zdecydowaną większość stanowią budynki inwentarskie, w tym: obory, stodoły, spichrze, stajnie głównie znajdujące się w Czemiernikach, Lichtach, Wygnanowie. Poza wymienionymi bardzo ciekawymi obiektami są m.in. cmentarze i kapliczki oraz domy. Poniżej wykaz zabytków ujętych w ewidencji gminnej:

- miejscowość Bełcząc – 2 kapliczki przydrożne z 1930 i 1945r. na działkach nr 1780/3 i 1670;
- miejscowość Czemierniki ul. Kocka 11 – dom z początku XX w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Kocka 15- dom z lat 1920- 1930;
- miejscowość Czemierniki ul. Kocka 39 – obora z początku XX w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Kocka 39- stodoła z początku XX w.;
- miejscowość Czemierniki- kapliczka obok cmentarza dz. nr 2892 z ok. 1906r.;
- miejscowość Czemierniki- kapliczka przy drodze do Bełcząca dz. nr 653/2 z 1955r.;
- miejscowość Czemierniki ul. Parczewska 9 – dom z przełomu XIX/XX w.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna nr dz. 466 z XIXw.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna nr dz. 323 z 1953r.;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska 2- oficyna z 1 ćw. XVIII w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska 29- dom z pocz. XX w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska 32- dom z pocz. XX w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska 38- dom z pocz. XX w.;
- miejscowość Czemierniki ul. Radzyńska 72- młyn z końca XIX w.;

- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna ul. Radzyńska obok nr 51, dz. nr 2796 z końca XIX w.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna ul. Radzyńska obok nr 81, dz. nr 2791 z końca XIX w.;
- miejscowość Czemierniki Rynek 10- dom z początku XX w.;
- miejscowość Czemierniki Rynek 13- dom z ok. 1925r.;
- miejscowość Czemierniki ul. Zamkowa 23 - 2 budynki gospodarcze z 1912r.;
- miejscowość Czemierniki ul. Zamkowa 1- dom z 1928r.;
- miejscowość Czemierniki ul. Zamkowa 4- dom z 1890r.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna ul. Zamkowa 15 z 1946r.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna dz. nr 86/2 z pocz. XX w.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna dz. nr 508/2 z 1950r.;
- miejscowość Czemierniki – kapliczka przydrożna dz. nr 780/7 z 1954r.;
- miejscowość Lichty nr 16 - dom, dawna szkoła powszechna z 1906r.;
- miejscowość Lichty nr 9, 26, 40 i 42- domy z 1920r.;
- miejscowość Lichty nr 19- spichlerz z ok. 1930r.;
- miejscowość Lichty nr 40 i 52- spichlerze z ok. 1925r.;
- miejscowość Lichty- kapliczka przydrożna obok nr 16, w pasie drogowym z końca XIXw.;
- miejscowość Lichty- kapliczka obok nr 50, w pasie drogowym z ok. 1905r.;
- miejscowość Lichty- kapliczka nr 84, dz. nr 865 z ok. 1906r.;
- miejscowość Lichty- miejsce pamięci narodowej na zachodnim skraju wsi z 1945r.;
- miejscowość Niewęgłosz- kapliczka przydrożna obok nr 80, nr dz. 284 z ok. 1920r.;
- miejscowość Podlas - kapliczka przydrożna nr ew. dz. 140 z ok. 1945r.;
- miejscowość Skoki- kapliczka przydrożna w środku wsi na rozwidleniu dróg z początku XX w.;
- miejscowość Skoki- 2 kapliczki przydrożne dz. nr 385/1 i obok nr 95 z 1948r.;
- miejscowość Skoki- krzyż przydrożny obok nr 73 dz. nr 357/1 z 1948r.;
- miejscowość Stoczek- Stara Wieś- kapliczka przydrożna dz. nr 36 z ok. 1930r.;
- miejscowość Stoczek- Stara Wieś- 2 kapliczki przydrożne dz. nr 447 i dz. nr 386/3 z początku XX w.;
- miejscowość Stoczek- Zygmunów- kapliczka przydrożna przy skrzyżowaniu dróg;
- miejscowość Stójka - kapliczka przydrożna dz. nr 288 z 1955r.
- miejscowość Stójka -2 kapliczki przydrożne nr 20, dz. nr 352 i nr 30, dz. nr 191/1 z 1945r.;
- miejscowość Wygnanów- dom nr 22;
- miejscowość Wygnanów- dom nr 32a z końca XIX w.;
- miejscowość Wygnanów- dom nr 69 z ok. 1880r.;
- miejscowość Wygnanów- spichlerz nr 69 z ok. 1884r.;
- miejscowość Wygnanów- kapliczka przydrożna obok nr 39 z 1906r.;
- miejscowość Wygnanów- kapliczka przydrożna nr 102, dz. nr 202/1 z 1 poł. XIX w..

Dziedzictwo kulturowe jest elementem ładu przestrzennego jako dobra publicznego, stanowi także potencjał dla rozwoju turystyki, wymaga jednak nowego podejścia do jego wykorzystania poprzez przygotowanie odpowiednich produktów turystycznych. Dziedzictwo kulturowe obejmuje nie tylko obiekty i zespoły objęte ochroną prawną, ale całość krajobrazu kulturowego, którego ochrona jest jednym z koniecznych warunków rozwoju zrównoważonego. Przeprowadzenie prac rewitalizacyjnych zespołów pałacowo - parkowych i dworsko – parkowych, pozwoli na wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych. Jednocześnie zostaną wykształcone przestrzenie publiczne, gdzie będą stworzone miejsca do odpoczynku, organizacja różnorodnych imprez kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych służących nie tylko społeczności lokalnej. Konieczne jest także objęcie obiektów i obszarów dziedzictwa kulturowego skutecznymi działaniami związanymi z ochroną i kształtowaniem dziedzictwa kulturowego przed potencjalnymi zagrożeniami. Ochrona winna dotyczyć w szczególności zabytków wpisanych do rejestru zabytków. W

celu zapewnienia skuteczności działań związanych z ochroną i kształtowaniem dziedzictwa kulturowego, nieodzowne jest uwzględnienie założeń wynikających zarówno z obowiązujących aktów prawnych oraz opracowań programowych szczebla wojewódzkiego i lokalnego.

2.5.3 Funkcje rekreacyjne

Sport na terenie gminy odgrywa bardzo ważną rolę. Na terenie gminy Czemierniki działa klub sportowy- Ludowy Klub Sportowy „Orzeł” Czemierniki. W ramach swojej działalności organizuje on szereg imprez sportowych takich jak: halową ligę piłki nożnej oraz cykl turniejów sportowych w okresie zimowym, różnego rodzaju turnieje w piłkę nożną, siatkówkę, koszykówkę oraz biegi masowe w okresie letnim. Drużyny piłkarskie LKS Orzeł: juniorzy i seniorzy uczestniczą w rozgrywkach ligowych prowadzonych przez BOZPN Biała Podlaska.

Zasoby dla rozwoju sportu i rekreacji na analizowanym obszarze stanowią wartościowe walory krajobrazowe i przyrodnicze, które stanowi atrakcję dla mieszkańców i turystów. Obecność obszaru Natura 2000 „Dolina Tyśmienicy”, kompleksów leśnych, w tym Borów Czemiernickich, zabytków architektury, bogactwa przydrożnych kapliczek i budownictwa drewnianego umieszczonego w ewidencji zabytków, jest czynnikiem sprzyjającym rozwojowi funkcji turystycznych. Szczególne wyeksponowanie unikalnych walorów barokowego zespołu pałacowo - obronnego w Czemiernikach, z jego rewitalizacją i przeznaczeniem na centrum kulturalno – turystyczne, jak również poprawę estetyki i walorów kulturowo - krajobrazowych osadnictwa przez ukształtowanie przestrzeni publicznych w lokalnych ośrodkach gminy. Istotnym zadaniem jest również renowacja zespołów dworsko - parkowych przeznaczonych na ośrodki obsługi turystyki. Tereny o atrakcyjnym środowisku przyrodniczym i krajobrazowym, stanowi wyjątkowy potencjał możliwy do wykorzystania pod kątem oferty turystycznej.

O atrakcyjności gminy świadczą również elementy środowiska naturalnego takie jak klimat, wody. Kompleksy leśne- Bory Czemiernickie z dominującymi drzewostanami sosnowymi wpływają na specyficzny mikroklimat o właściwościach leczniczych. Znaczący udział wód powierzchniowych (stawy) stwarzają dobrą bazę dla wędkarzy a rzeka Tyśmienica stanowi wyjątkowy potencjał możliwy do wykorzystania pod kątem oferty turystycznej.

2.5.4 Funkcje społeczne

Szczególnie istotne z punktu widzenia działań rewitalizacyjnych są również funkcje społeczne gminy. Wraz z rozwojem życia społecznego zaistniały również mechanizmy społeczne i kulturowe sprzyjające wykluczeniu jednostek, tj. stawianiem ich poza nawiasem życia społecznego. Zjawisko to ujawniło się w postaci marginalizacji, polaryzacji życia społecznego, bezrobocia, ubóstwa i bezdomności. Proces wykluczenia zachodzi w sposób dynamiczny, a niekorzystne sytuacje, np. brak pracy, powodujący pierwotnie wykluczenie z rynku pracy, może stać się przyczyną kolejnych trudności i głębokiego wykluczenia społecznego. Zjawisko to potęguje przenoszenie bezradności i ubóstwa na zasadzie dziedziczenia. Grupy społeczne zagrożone ubóstwem to w dużej mierze ludzie starsi, osoby samotne, chore oraz rodziny wielodzietne niewydolne wychowawczo.

Zadania z zakresu pomocy społecznej na terenie gminy realizuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS) w Czemiernikach. GOPS jest instytucją zajmującą się zapobieganiem marginalizacji i wykluczeniu społecznemu. Dysponując wiedzą o sytuacji osób potrzebujących udziela pomocy nie tylko w formie świadczeń finansowych. Jedną z form wsparcia jest organizacja wolontariatu, gdzie głównym jego celem jest wyrównywanie szans społecznych m.in. poprzez pomoc osobom starszym i samotnym, osobom niepełnosprawnym oraz dzieciom pochodzącym z rodzin niewydolnych wychowawczo.

W gminie podejmowane są działania zmierzające do zminimalizowania skutków patologii społecznych, przede wszystkim dotyczy to przemocy w rodzinie i nadużywania alkoholu. Na terenie gminy działa Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie. Zadaniem zespołu jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz zwiększenie dostępności i skuteczności pomocy. Na podstawie danych uzyskanych ze sprawozdań GOPS w Czemiernikach w 2021r. – w gminie założono 4 Niebieskie Karty. Zadania zespołu skierowane są do mieszkańców gminy, do osób doświadczających

przemocy w rodzinie tj.: współmałżonków, dzieci i młodzieży, grup zależnych (osób starszych i niepełnosprawnych), sprawców przemocy w rodzinie, a także do instytucji, podmiotów zajmujących się profesjonalnym udzielaniem wsparcia społecznego oraz świadków przemocy w rodzinie.

Biorąc jednak pod uwagę identyfikowane potrzeby, należy podkreślić potrzebę zwiększania, rozwijania i modernizacji infrastruktury pomocy społecznej, by żadna z grup społecznych nie była zagrożona zjawiskiem trwałego wykluczenia. Niezbędne jest podjęcie prac polegających na dostosowaniu pomieszczeń w budynku GOPS w Czemiernikach do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Wskazuje się również na konieczność zwiększania, rozwijania i modernizacji infrastruktury społecznej, by żadna z grup społecznych nie była zagrożona zjawiskiem trwałego wykluczenia. Stąd też niezbędne jest podejmowanie działań zwiększających możliwość zatrudniania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Bardzo ważną kwestią do rozwiązania jest poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych poprzez likwidację barier architektonicznych.

2.5.5 Jakość przestrzeni publicznej

Przestrzeń publiczna winna pełnić trzy podstawowe funkcje: przede wszystkim powinna być obszarem szeroko rozumianej rekreacji mieszkańców, na równi z placami zabaw, stanowić strategiczny czynnik wyposażenia gminy w ogólnodostępne obszary oraz umożliwiać nawiązywanie prywatnych kontaktów międzyludzkich. Stąd też nieodzowne jest utworzenie nowych i przywrócenie zaniedbanym i zdegradowanym przestrzeniom publicznym ich funkcji. Brak tych przestrzeni dotyczy w szczególności obszarów nowo zabudowywanych, co skutkuje trudnością w identyfikacji miejsca, a tym samym osłabia możliwość budowania jego tożsamości. Kształtowanie przestrzeni publicznych integruje społeczeństwo lokalne, uwzględniając różne potrzeby i systemy wartości. Przy kształtowaniu przestrzeni publicznych należy uwzględnić ochronę dziedzictwa kulturowego oraz lokalną specyfikę zapewniając aktywny udział lokalnych społeczności w procesie sporządzania dokumentów planistycznych. Przestrzeń publiczną należy traktować w kategoriach społeczno - ekonomicznych, jako dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka - zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami - służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania. Zagospodarowanie przestrzeni umożliwi społeczności lokalnej (ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych, dzieci bądź wykluczonych społecznie) spędzenie swojego wolnego czasu w sposób przyjemny i pożyteczny oraz integrację społeczną.

Tabela 16. Występowanie zdegradowanych obszarów i budynków w przestrzeni publicznej na terenie Gminy Czemierniki

	Stan obiektów użyteczności publicznej	Stan miejsc ogólnodostępnych wymagających dostosowania do potrzeb osób o szczególnych potrzebach	Stan infrastruktury drogowej	Wartość wskaźnika degradacji przestrzeni publicznej
Czemierniki	zły	zły	Niezadawalająca	6
Bełcząc	zadawalająca	zły	Zadawalająca	4
Lichty	zły	zły	Zadawalająca	5
Niewęgłosz	zadawalająca	zły	Zadawalająca	4
Skoki	zły	zły	Zadawalająca	5
Stoczek	zły	zły	zadawalająca	5
Stójka	zły	zły	Zadawalająca	5
Wygnanów	zadawalająca	zły	Zadawalająca	4
Średnia				4,75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Powyższe zestawienie wskazuje, które sołectwa z terenu Gminy Czemierniki, w szczególności wymagają interwencji w zakresie poprawy stanu przestrzeni publicznych. Stan infrastruktury został

określony w 3 poziomach. Za poziom zły/wymagający inwestycji sołectwo otrzymuje 2 punkty, za stan zadowalający 1 punkt, natomiast za stan dobry 0 pkt. Im wyższy wskaźnik punktowy tym sytuacja w danym sołectwie jest gorsza.

Występowanie terenów zdegradowanych, fizycznie zniszczonych, sprzyja budowaniu poczucia niskiej jakości życia i może być elementem napędzającym powstawanie różnego rodzaju problemów społecznych. Takie zestawienie pozwala również na dokonanie porównania sytuacji w poszczególnych sołectwach celem zdelimitowania obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji również w związku z występowaniem problemów w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.

Powyższe dane pozwalają na określenie poziom degradacji przestrzeni publicznej i stanowią kolejny wskaźnik delimitacji obszarów zdegradowanych. Wskaźnik ten określa poziom występowania złego stanu technicznego infrastruktury społecznej lub niskiej jakości terenów publicznych, w tym np. niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej.

Do jednostek znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji w zakresie jakości przestrzeni publicznej zaliczyć możemy sołectwa Czemierniki, Lichty, Skoki i Stójka. Tutaj wskaźnik występowania przestrzeni zdegradowanej przekracza wartość średnią dla gminy.

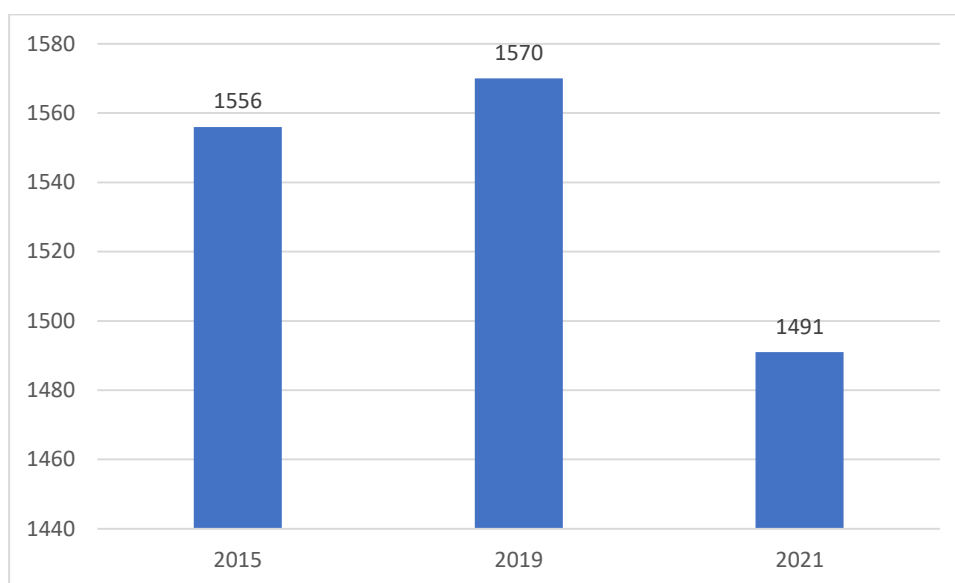
2.6 Obszar techniczny

Diagnoza obszaru technicznego stanowi jeden z elementów wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Ma ona na celu zidentyfikowanie terytoriów problemowych, w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz niefunkcjonowaniu rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności, ochrony środowiska i zapewniania dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Dlatego też, należy zaznaczyć, że obszar techniczny oraz obszar przestrzenno-funkcjonalny w wielu elementach przenikają się lub wzajemnie uzupełniają.

2.6.1 Zasoby mieszkaniowe

Zasoby mieszkaniowe są bardzo istotnym czynnikiem świadczącym o rozwoju gminy. W pewien sposób związane są również z rozwojem gospodarczym społeczeństwa oraz poziomem jego zamożności. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego wskazuje, że na przestrzeni lat 2015-2020 liczba mieszkań w Gminie Czemierniki zmalała z poziomu 1556 w roku 2015 do poziomu 1491 w roku 2021. Taki poziom wskaźnika z pewnością możemy odnotować jako zjawisko negatywne. Analogicznie do liczby mieszkań maleje również ich powierzchnia użytkowa, która w 2021 roku wynosiła 135 177 m². Taki stan rzeczy może świadczyć o odpływie ludności z terenów gminy, co może być również przyczyną pojawiania się różnego rodzaju problemów społecznych.

Wykres 13. Zasoby mieszkaniowe na terenie Gminy Czemierniki w latach 2015-2021

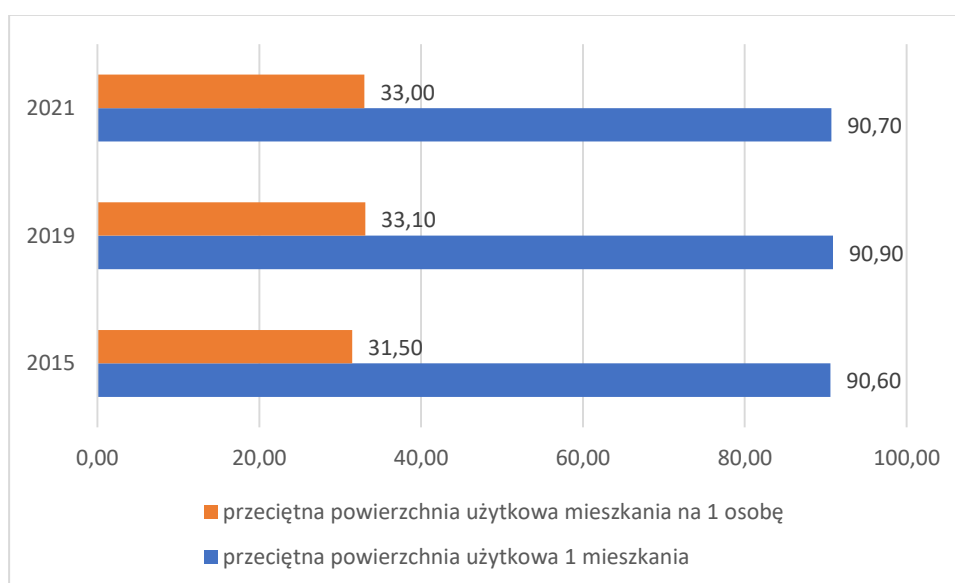

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Należy jednocześnie zaznaczyć, że zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, tylko 3 z 1491 mieszkań było mieszkaniami komunalnymi. Ich łączna powierzchnia wynosiła 126 m². Takie zasoby będące własnością Gminy Czemierniki z pewnością nie wyczerpują potrzeb mieszkańców w niniejszym zakresie.

Uszczegółowieniem wskaźnika dotyczącego liczby mieszkań na terenie Gminy Czemierniki, mogą być wskaźniki określające przeciętną powierzchnię użytkową 1 mieszkania oraz przeciętną powierzchnię użytkową przypadającą na 1 mieszkańca. W obydwu przypadkach, możemy zauważyć nieznaczny wzrost wartości wskaźnika w analizowanym okresie. Nie są to wzrosty znaczące, co może świadczyć o względnie stałej sytuacji w zakresie dostępnych zasobów mieszkaniowych, jednak jest warte odnotowania.

Wykres 14. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na terenie Gminy Czemierniki w latach 2015-2021

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego: przeciętna liczba izb w jednym mieszkaniu wynosi 4,0. Należy również zaznaczyć, że jednocześnie przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie oraz przeciętna liczba osób przypadających na jedną izbę nieznacznie spadają na przestrzeni badanego okresu. W roku 2021 wskaźniki te osiągnęły wartości: 2,75 i 0,69.

Jednak wpływ na taki stan rzeczy ma przede wszystkim wyludnianie się Gminy Czemierniki, a nie znacząca poprawa zasobów mieszkaniowych poprzez istotny wzrost liczby mieszkań oddanych do użytku.

2.6.2 Infrastruktura sieciowa

Drugim elementem obszaru technicznego jest infrastruktura sieciowa. Wiąże się ona bezpośrednio z odnotowanymi zasobami mieszkaniowymi. Można wręcz powiedzieć, że uszczegółowieniem wskaźnika dotyczącego liczby mieszkań na terenie Gminy Czemierniki, może być właśnie wskaźnik określający procent mieszkań wyposażonych w wodociąg i kanalizację. Należy zaznaczyć, że występuje tutaj wyraźna dysproporcja.

Tabela 17. Stopień wyposażenia w infrastrukturę techniczną sołectw gminy Czemierniki

Lp.	Miejscowość	udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej (%)	udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej (%)	udział ludności korzystającej z sieci gazowej	stan infrastruktury energetycznej: zły (wymaga inwestycji), zadowalający, dobry (nowa lub zmodernizowana)	sieć internetowa i komunikacja DSL /WLAN/ GSM
1	Czemierniki	97,00	70,00	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
2	Bełcząc	97,00	Brak	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
3	Lichty	97,00	Brak	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
4	Niewęgłosz	97,00	Brak	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
5	Skoki	97,00	Brak	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
6	Stoczek	97,00	2,20	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
7	Stójka	97,00	Brak	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
8	Wygnanów	97,00	70,00	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca
Gmina Czemierniki		97,00	30,50	Brak	Wymaga inwestycji	Zadowalająca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę techniczną ma miejsce w każdym sołectwie, przy czym skala tych problemów jest zróżnicowana. Najgorsza sytuacja pod tym kątem ma miejsce w sołectwach: Bełcząc, Lichty, Niewęgłosz, Skoki, Stójka. Najmniej problemów związanych z wyposażeniem w infrastrukturę techniczną cechuje sołectwa: Czemierniki, Wygnanów i Stoczek.

Należy również zaznaczyć, że bardzo istotnym problemem z zakresu technicznego jest brak infrastruktury dotyczącej sieci gazowej na terenie Gminy Czemierniki. Ogólny brak dostępu do sieci gazowej należy wskazać jako jedną z technicznych słabych stron.

Kluczowym elementem rozwoju gminy Czemierniki jest dobra dostępność komunikacyjna. Zewnętrzny układ infrastruktury drogowej stanowi sieć dróg krajowych i wojewódzkich. Duże znaczenie związane z wewnętrzną dostępnością obszaru ma wewnętrzny układ komunikacyjny, który składa się z dróg powiatowych i gminnych. Drogi te pełnią dwie funkcje: wpływają na jakość życia mieszkańców, a także stanowią uzupełnienie infrastruktury drogowej krajowej i wojewódzkiej. Stały wzrost natężenia ruchu drogowego powoduje, że drogi te wymagają ciągłej modernizacji. We wszystkich sołectwach wyposażenie ciągów drogowych w chodniki jest zadowalające, co podnosi bezpieczeństwo mieszkańców. Jedynie w miejscowości Czemierniki zauważa się niewystarczające wyposażenie ciągów drogowych w chodniki. Dodatkowo brak jest ścieżek rowerowych, rozumianych jako pas ruchu dla rowerów wydzielony z jezdni bądź chodnika. Istniejąca ścieżka rowerowa w miejscowości Niewęgłosz nie zaspokaja potrzeb mieszkańców i turystów. Na terenie gminy działają linie komunikacji publicznej autobusowej obsługiwanej przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej S.A. w Radzynie Podlaskim. Istnieje także połączenie Czemiernik przez Lubartów do Lublina. Niewystarczająca liczba linii komunikacji publicznej sprawia, iż większość mieszkańców korzysta z indywidualnego transportu samochodowego, co wpływa także na środowisko naturalne powodując wzrost emisji gazów cieplarnianych. Wydaje się, że bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na popularyzację transportu publicznego w gminie byłby fakt zwiększenia liczby linii komunikacji publicznej kursujących wewnątrz gminy. Wskazuje się również na potrzebę zwiększenia dostępności komunikacyjnej gminy poprzez poprawę stanu dróg i oznakowań, ale także poprzez budowę i rozwój transportu zbiorowego i lepsze skomunikowanie gminy z miastem Lublin. Budowa ścieżek rowerowych może przyczynić się do stworzenia dróg dojazdowych do węzłów komunikacji zbiorowej, co pozwoliłoby ograniczyć ruch samochodowy indywidualny oraz pozytywnie wpłynęłoby na jakość środowiska.

Tabela 18. Ocena skomunikowania gminy Czemierniki

Lp.	Miejscowość	jakość nawierzchni (zła, zadowalająca, dobra)	bezpieczeństwo (chodnik, oświetlenie)	komunikacja publiczna (jest/nie ma; połączenia wystarczające bądź niewystarczające)	Ścieżki rowerowe
1	Czemierniki	Zadowalająca	Niewystarczające	Niewystarczająca	Brak
2	Bełczac	Zadowalająca	Zadowalające	Niewystarczająca	Brak
3	Lichty	Zadowalająca	Zadowalające	Niewystarczająca	Brak
4	Niewęgłosz	Zadowalająca	Dobra	Niewystarczająca	Niewystarczająca
5	Skoki	Zadowalająca	Zadowalająca	Niewystarczająca	Brak
6	Stoczek	zadowalająca	Zadowalająca	Niewystarczająca	Brak
7	Stójka	Zadowalająca	Zadowalająca	Niewystarczająca	Brak
8	Wygnanów	Zadowalająca	Zadowalająca	Niewystarczająca	Brak
Gmina Czemierniki		Zadowalająca	Zadowalająca	Niewystarczająca	Brak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

3. DELIMITACJA OBSZARU ZDEGRADOWANEGO I OBSZARU REWITALIZACJI

Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Czemierniki zostało przeprowadzone w oparciu o analizę wskaźnikową i analizę jakościową, opisaną w rozdziale drugim niniejszego dokumentu.

Poprzez diagnozę stanu obecnego określono, które sołectwa (wyznaczone jako jednostki referencyjne) notują najgorszą sytuację w obszarach: społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym i technicznym. W każdym z powyższych obszarów wskazano przynajmniej jeden wskaźnik delimitacyjny, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru społecznego. W tym przypadku, wskaźniki delimitacyjne zostały określone na poziomie obszarów szczegółowych.

3.1 Wskaźniki delimitacyjne

Wskaźniki delimitacyjne to wybrane na etapie prac diagnostycznych wskaźniki statystyczne lub jakościowe pozwalające na wskazanie obszarów o szczególnym poziomie nasilenia problemów.

Ustawa o rewitalizacji określa elementy wpływające na kryzys w sferze społecznej. Jest on związany z koncentracją negatywnych zjawisk społecznych, szczególnie zaś bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji i kapitału społecznego oraz niskiej aktywności w życiu publicznym i kulturalnym (art. 9 ust. 1). Dlatego też, przeprowadzoną analizę oparto o dziesięć wskaźników obrazujących występowanie szczególnego natężenia wskazanych w ustawie problemów społecznych.

Przedstawiona poniżej tabela określa zbiór wskaźników delimitacyjnych w podziale na poszczególne obszary wyodrębnione w diagnozie Gminy Czemierniki.

Tabela 19. Zestawienie wskaźników delimitacyjnych

Numer	Nazwa wskaźnika	Obszar diagnozy	Problem społeczny
1.	Procentowy spadek liczby ludności w sołectwach Gminy Czemierniki	Obszar społeczny	Wyludnianie się gminy
2.	Procent osób w wieku poprodukcyjnym w sołectwach Gminy Czemierniki	Obszar społeczny	Starzejące się społeczeństwo (szczególne potrzeby społeczne)
3.	Liczba os. korzystających z pomocy z powodu ubóstwa	Obszar społeczny	Ubóstwo
4.	Liczba osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy	Obszar społeczny	Bezrobocie
5.	Przestępstwa na terenie Gminy Czemierniki w 2021 r.	Obszar społeczny	Przestępczość
6.	Liczba osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności	Obszar społeczny	Niepełnosprawność
7.	Frekwencja w wyborach samorządowych	Obszar społeczny	Niski poziom aktywności społecznej
8.	Liczba podmiotów wyrejestrowanych i z zawieszoną działalnością w Gminie Czemierniki	Obszar gospodarczy	Niewystarczająca aktywność gospodarcza
9.	Ilość wyrobów zawierających azbest w gminie Czemierniki	Obszar środowiskowy	Występujące zagrożenia środowiskowe
10.	Liczba kotłów na drewno w % w gminie Czemierniki	Obszar środowiskowy	Występujące zagrożenia środowiskowe
11.	Poziom degradacji przestrzeni publicznej	Obszar przestrzenno-funkcjonalny	Niski poziom przestrzeni publicznej
12.	Stopień wyposażenia gminy w infrastrukturę społeczną	Obszar przestrzenno-funkcjonalny	Niski poziom przestrzeni publicznej
13.	Dostęp do sieci kanalizacyjnej w poszczególnych sołectwach w Gminie Czemierniki	Obszar techniczny	Niedostateczny poziom jakości zasobów mieszkaniowych

W każdym z wyżej wymienionych wskaźników dokonano porównania stopnia natężenia zjawisk kryzysowych w poszczególnych sołectwach. W przypadku wskaźników statystycznych

opartych o wartości liczbowe, określano średnią wartość dla Gminy Czemierniki, a następnie oznaczano sołectwa o wartości powyżej średniej, ze szczególnym uwzględnieniem sołectw najbardziej narażonych na dany problem. Wskaźniki jakościowe były natomiast oceniane zgodnie ze stanem faktycznym w znacznej mierze podkreśliły skuteczność wyboru obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Zgodnie z ustawą o rewitalizacji: obszar zdegradowany określony jest jako teren cechujący się występowaniem negatywnych zjawisk sfery społecznej oraz przynajmniej jednego z negatywnych zjawisk określających pozostałe sfery. W przypadku sołectw znajdujących się na terenie Gminy Czemierniki dokonano analizy również pozostałych sfer. W dalszej części niniejszego opracowania przedstawiono zbiorowe zestawienie wszystkich zastosowanych w diagnozie wskaźników delimitacyjnych wraz z określeniem ich wartości prowadzącej do określenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

3.2 Wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji

Definicja ustawowa obszaru zdegradowanego wskazuje, że jest nim taki obszar, który znajduje się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, wysokiej liczby mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym oraz występuje na nim ponadto co najmniej jednego z negatywnych zjawisk: gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych oraz technicznych.

Natomiast obszar rewitalizacji jest wyznaczony w ramach obszaru zdegradowanego, należy jednak pamiętać, że obszar rewitalizacji to obszar gdzie widzimy szczególną koncentrację zjawisk negatywnych obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego. Nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic.

W celu wyznaczenia powyższych obszarów na podstawie przeprowadzonej diagnozy wielokryterialnej dotyczącej stanu istniejącego dla Gminy Czemierniki i jej poszczególnych sołectw, należy przedstawić zestawienie wszystkich wskaźników delimitacyjnych. Takie podejście pozwala na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych obszarów referencyjnych i wyszczególnienie obszarów znajdujących się w stanie kryzysu.

Tabela 20. Wyznaczenie sołectw o szczególnym nasileniu problemów

Numer	Nazwa wskaźnika	Czemierniki	Belcząc	Lichy	Niewęgłosz	Skoki	Stoczek	Stójka	Wygnanów	ŚREDNIA
1.	Procentowy spadek liczby ludności w sołectwach Gminy Czemierniki	5,91	3,62	2,24	6,53	7,05	7,09	6,41	3,04	5,21
2.	Procent osób w wieku poprodukcyjnym w sołectwach Gminy Czemierniki	23,31	20,82	19,02	18,31	21,20	20,22	22,83	22,14	21,45
3.	Liczba os. korzystających z pomocy z powodu ubóstwa	1,66	4,57	2,95	0,,96	2,21	1,80	3,65	2,95	2,51
4.	Liczba osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy	37	12	12	9	5	6	9	17	13,37
5.	Przestępstwa na terenie Gminy Czemierniki w 2021 r.	170	43	5	20	38	19	8	24	40,87
6.	Liczba osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności	1,74	1,34	2,62	1,44	0,32	2,47	6,39	2,40	2,00
7.	Frekwencja w wyborach samorządowych	64,21	63,26	59,27	53,67	64,21	63,90	58,25	62,37	62,37
8.	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców	6,28	2,69	3,93	2,41	3,48	1,35	2,28	5,53	4,11
9.	Ilość wyrobów zawierających azbest w gminie Czemierniki	51 575	72 235	21 910	46 036	30 107	45 084	24 824	31 867	40 454
10.	Liczba kotłów na drewno w % w gminie Czemierniki	66,39	69,76	60,42	64,33	69,09	64,37	70,31	70,37	66,98
11.	Poziom degradacji budynków i przestrzeni publicznej	6	4	5	4	5	5	5	4	4,75
12.	Stopień wyposażenia gminy w infrastrukturę społeczną	14	12	13	13	12	11	13	13	12,62
13.	Dostęp do sieci kanalizacyjnej w poszczególnych sołectwach w Gminie Czemierniki	70,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,20	0,00	70,00	30,50
Poziom nasilenia wskaźników negatywnych		7	7	6	7	4	6	9	7	5,5

Źródło: Opracowanie własne

Zgodnie z aktualnie obowiązującą doktryną, podstawę wyznaczenia obszarów zdegradowanych oraz obszarów rewitalizacji stanowi koncentracja negatywnych zjawisk występujących przede wszystkim w sferze społecznej. W związku z tym w pierwszej kolejności poniżej zaprezentowano dane dotyczące wartości wskaźników dla tej właśnie sfery.

Jednocześnie należy podkreślić, że obszar, na którym wyznaczono koncentrację negatywnych zjawisk społecznych, jest maksymalnym obszarem, który można przyjąć jako zdegradowany. Nie ma możliwości, aby powiększyć go o obszary, na których zidentyfikowane zostało wysokie natężenie zjawisk degradacji w innych sferach.

W efekcie przeprowadzonej diagnozy wyodrębniono sołectwa z największą liczbą wskaźników delimitacyjnych świadczących o nagromadzeniu obszarów problemowych. Średnia wartość wyniosła tutaj 5,5. Dlatego też, wszystkie sołectwa dla których odnotowano wynik wyższy, możemy zaliczyć do kategorii obszaru zdegradowanego. To właśnie w tych sołectwach nagromadzenie problemów społecznych, gospodarczych, środowiskowych oraz przestrzennych jest największe. Należy wśród nich wymienić następujące sołectwa:

- Belcząc,
- Niewęgłosz,
- Stójka,
- Czemierniki,
- Wygnanów.

Wśród wyżej wymienionych sołectw, możemy wyznaczyć również sołectwo, w którym nagromadzenie problemów społecznych jest szczególnie widoczne. Szczególną koncentrację zjawisk negatywnych możemy zaobserwować w sołectwie, dla którego liczba wskaźników przekraczających wartość średnią jest największa, czyli Stójka.

Zwracając jednak uwagę na obostrzenia związane z delimitacją obszaru rewitalizacji w zakresie maksymalnej jego powierzchni i liczby ludności, należy przedstawić również tabelę określającą dane w tym zakresie w podziale na poszczególne sołectwa znajdujące się na terenie Gminy Czemierniki.

Tabela 21. Powierzchnia i liczba mieszkańców sołectw na terenie

Gminy Czemierniki

Miejscowość	Liczba mieszkańców	% udział w liczbie mieszkańców w Gminie Czemierniki	Powierzchnia w ha	% udział w powierzchni Gminy Czemierniki
Czemierniki	1321	30,67	2719,30	25,88
Belcząc	744	17,27	2266,62	21,58
Lichty	305	7,08	547,53	5,21
Niewęgłosz	415	9,64	835,20	7,95
Skoki	316	7,34	825,08	7,85
Stoczek	445	10,33	1265,18	12,04
Stójka	219	5,09	1366,92	13,01
Wygnanów	542	12,58	680,53	6,48
RAZEM	4307	100	10506,36	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Czemierniki

Synteza wyników uzyskanych z przeprowadzonej diagnozy oraz badań ilościowych i jakościowych obecnej sytuacji w Gminie Czemierniki, a także potrzeby i oczekiwania lokalnej społeczności wyrażone podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych doprowadziły do wyodrębnienia obszaru rewitalizacji na obszarze gminy, który cechuje się największą kumulacją negatywnych zjawisk i problemów.

Zgodnie z zapisami Ustawy o rewitalizacji, obszar rewitalizacji jest to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację. Wyznaczony w wyniku przeprowadzonej diagnozy i analizy obszar zdegradowany przekracza ograniczenia ustawowe, zgodnie z którymi obszar rewitalizacji nie może być

większy niż 20% powierzchni gminy i obejmować więcej niż 30% jej mieszkańców. Sołectwo Czemierniki tworzące obszar zdegradowany posiada łączną powierzchnię 2719,30 ha tj. 25,88% obszaru gminy, na jego terenie mieszka 1321 tj. 30,67% ludności gminy. Z tego względu całość obszaru zdegradowanego nie może zostać uznana za obszar rewitalizacji. W związku z tym na podstawie przeprowadzonych analiz i konsultacji społecznych wytypowano jeden obszar rewitalizacji – obejmujący centralną część sołectwa Czemierniki.

Łączna powierzchnia obszaru rewitalizacji wynosi 1,5 km² (150,5 ha), co stanowi 1,61% powierzchni Gminy Czemierniki a liczba ludności na tym obszarze wynosi 918 osób tj. 21,31% ludności gminy. Ze względu na specyfikę gminy (charakter zabudowy, gęstość zaludnienia, odległość pomiędzy poszczególnymi zabudowaniami) obszar rewitalizacji objął znaczną część lub całość następujących ulic znajdujących się w miejscowości Czemierniki: Czereśniowa, Gęsia, Grobelna, Jabłoniowa, Kocka, Malinowa, Morelowa, Parczewska, Radzyńska, Rynek, Zamkowa. Obejmuje on niemal całą zamieszkałą część miejscowości gminnej, w tym centrum, w którym zgrupowane są wszystkie najważniejsze obiekty i funkcje (Urząd Gminy, remiza OSP, szkoły, boiska sportowe, kościół parafialny św. Stanisław Biskupa, sklepy) oraz obszar zespołu pałacowo-parkowego.

Na wyznaczenie obszarów niezwykle istotny wpływ miały oczekiwania lokalnej społeczności, która w sposób naturalny dokonała hierarchizacji potrzeb i problemów.

Wyznaczony obszar rewitalizacji charakteryzuje się największym natężeniem niekorzystnych zjawisk społecznych. Po pierwsze jest to obszar na którym notuje się spadek liczby ludności i jednocześnie wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. Jednocześnie rośnie liczba osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Nakładają się tutaj na siebie dwa problemy społeczne: wyludnianie się gminy i bezrobocie co znaczący wpływ ma na liczbę notowanych przestępstw. Może być to jedną z przyczyn niskiej atrakcyjności osiedleńczej obszaru i wysokiego natężenia problemu emigracji ludzi młodych i wykształconych. W wyżej wymienionej miejscowości jest duży, odsetek osób korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa i niepełnosprawności. Taki stan rzeczy może prowadzić również do pogłębiania się zjawiska wykluczenia społecznego, występowania patologii społecznych oraz natężenia zjawiska „dziedziczenia biedy”. Stopień jakości infrastruktury społecznej oraz dostosowania dla osób z niepełnosprawnościami jest niski.

Istnieje zagrożenie jakości powietrza w obszarze środowiskowym, ze względu na dużą liczbę domów ogrzewanych kotłami na drewno. Liczba powierzchni azbestowych na tym terenie przekracza średnią dla gminy.

Obszar rewitalizacji boryka się także z szeregiem problemów w sferze przestrzenno-funkcjonalnej. Wpływa na to znaczący poziom degradacji przestrzeni publicznej.

Jednocześnie wyznaczony obszar rewitalizacji charakteryzuje się największymi deficytami na obszarze zdegradowanym (sołectwo Czemierniki), a także stwarza realną możliwość kreowania pozytywnych zmian, które wpłyną na poprawę sytuacji na tym terenie, jak również pozytywnie będą oddziaływać na cały obszar zdegradowany i Gminy Czemierniki.

4. SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Ludność gminy wg miejscowości w 2015 i 2021 roku

Tabela 2. Procentowy spadek liczby ludności w sołectwach Gminy Czemierniki

Tabela 3. Gęstość zaludnienia gminy wg miejscowości

Tabela 4. Struktura wieku mieszkańców gminy wg miejscowości w 2015 i 2020 roku

Tabela 5. Procent osób w wieku poprodukcyjnym w sołectwach Gminy Czemierniki

Tabela 6. Liczba osób korzystających z pomocy z powodu ubóstwa

Tabela 7. Liczba osób korzystających z pomocy z powodu niepełnosprawności

Tabela 8. Przestępstwa na terenie Gminy Czemierniki w 2021 roku

Tabela 9. Wybory do rady Gminy Czemierniki w 2018 roku

Tabela 10. Wybory na Wójta Gminy Czemierniki w 2018 roku

Tabela 11. Wybory na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w 2020 roku

Tabela 12. Poziom aktywności gospodarczej

Tabela 13. Ilość wyrobów zawierających azbest w gminie Czemierniki

Tabela 14. Źródła ciepła w gminie Czemierniki

Tabela 15. Stopień wyposażenia gminy w infrastrukturę społeczną

Tabela 16. Występowanie zdegradowanych obszarów i budynków w przestrzeni publicznej na terenie Gminy Czemierniki

Tabela 17. Stopień wyposażenia w infrastrukturę techniczną sołectw gminy Czemierniki

Tabela 18. Ocena skomunikowania gminy Czemierniki

Tabela 29. Zestawienie wskaźników delimitacyjnych

Tabela 20. Wyznaczenie sołectw o szczególnym nasileniu problemów

Tabela 3. Powierzchnia i liczba mieszkańców sołectw na terenie Gminy Czemierniki

Wykres 1. Zmiana liczby ludności w gminie Czemierniki w latach 2011 – 2021

Wykres 2. Saldo liczby ludności gminy wg miejscowości w latach 2015 i 2021

Wykres 3. Zmiana struktury wieku ludności gminy Czemierniki w wybranych latach

Wykres 4. Struktura wieku ludności gminy wg miejscowości w 2021 roku (w %)

Wykres 5. Przyrost naturalny ludności gminy wg miejscowości w 2015 i 2021 r.

Wykres 6. Migracje ludności gminy wg miejscowości w 2021 roku

Wykres 7. Struktura bezrobotnych wg wieku w gminie Czemierniki

Wykres 8. Liczba bezrobotnych wg miejscowości w 2015 i 2021 roku

Wykres 9. Liczba przestępstw w miejscowościach gminy Czemierniki w 2021r.

Wykres 10. Współczynnik skolaryzacji brutto w Gminie Czemierniki w latach 2015-2021

Wykres 11. Podmioty zarejestrowane w systemie REGON w gminie Czemierniki

w latach 2009 – 2021

Wykres 12. Liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON w miejscowościach gminy Czemierniki w 2015 i 2022 roku

Wykres 13. Zasoby mieszkaniowe na terenie Gminy Czemierniki w latach 2015-2021

Wykres 14. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na terenie Gminy Czemierniki